

Schöningowie – rodzina rycerska regionu pyrzyckiego i lipiańskiego od XIII do początków XVI wieku

Edward Rymar

Pyrzyce

erymar@interia.pl

Abstrakt

W artykule omówiony został pomorski ród rycerski von Schöning posiadający swoje siedziby w rejonie pyrzyckim, stargardzkim i lipiańskim. Omówiono historię rodu oraz jego genealogię od XIII do początków XVI w.

Abstract

The article discusses House von Schöning of Pomerania, which had residences in the region of Pyrzyce, Stargard and Lipiany. The article discusses the history of House von Schöning and its genealogy from the 13th until the beginning of the 16th century.

Słowa kluczowe

ziemia pyrzycka, ziemia stargardzka, ziemia lipiańska, rody rycerskie, ród von Schöning

Keywords

Pyrzyce, Stargard and Lipiany land, knightly families, House von Schöning

---

Schöningowie to od połowy XIII w. aż do 1945 r. najznamienitszy ród rycerski obecnego regionu pyrzyckiego i południowych połaci stargardzkiego, w czasach nowożytnych powiatów pyrzyckiego i stargardzkiego, ale też w regionie lipiańskim, chojeńskim, strzeleckim i gorzowskim w dawnej Nowej Marchii. To przybysze z obszaru niemieckiego w okresie wielkiego ruchu kolonizacyjnego rozpoczętego w księstwie Gryfitów po 1231 r. za sprawą księcia szczecińskiego Barnima I. Z Nadrenii, Saksonii (Holsztynu), poprzez Meklemburgię, Brandenburgię, ziemie wkrzańskie, ciągnęło na wschód od Odry rycerstwo, mieszczaństwo i chłopstwo.

Ród Schöningów wywodzić trzeba z obszaru księstwa brunszwickiego (diecezji halbersztadzkiej, Palatynatu saskiego), bo tam zresztą, na południowy wschód od Brunszwiku, jest miejscowość Schaninge, Scaningge znana jakoby *vicum Schahaningum* już za Merowingów w 747 r. i w czasach Karola Wielkiego po podbiciu Sasów od 784 r.

lub 790 r. Według tradycji rodowej założyła je Schönetta, córka Rzymianina Osselariusza po wygnaniu jej z Italii, ale są i inne podobnie mało wiarogodne dawne opowieści o początkach tej miejscowości. To od 982 r. siedziba żeńskiego klasztoru pw. św. Wawrzyńca, wieś (*villa*, 1121 r.), po ponownym zasiedleniu – od 1120 r. – siedziba augustianek; potem zamek i miasto Schöningen (1347 r., prawa miejskie z 1370 r.), miłą od Helmstedt w dawnym księstwie brunszwickim na Wolfenbüttel. W ręku interesującego nas tu rodu rycerskiego miejscowość ta pozostawała w latach 1211–1311. Zapewne ród wziął nazwisko od tej miejscowości, a pogląd wspierają stosowane w XIII w. imiona (Henryk, Konrad, Bertold), tak w linii brunszwickiej, jak i pomorskiej.

Dzieje rodu poznajemy najpierw z opracowania dokonanego w 1830 r. przez braci z linii na Janczewie koło Gorzowa (obecnie Wielkopolski): Hansa, landrata sulechowsko-świebodzińskiego i Kurta, marszałka dworu pruskiego (z uzupełnieniem z 1891 r., dokonany przez członków tej rodziny). Jednak w odniesieniu do wieków średnich, przy dalece nierozpoznawanej wtedy bazie źródłowej, nie nadaje się ono dzisiaj do bezpiecznego wykorzystywania w badaniach regionalnych. Wartość tego opracowania jest największa przy śledzeniu dziejów rodziny w czasach nowożytnych, jako że wykorzystano zasoby źródeł przechowywanych wtedy w archiwach rodzinnych¹. Szkic do dziejów przyniosły też późniejsze leksykony heraldyczno-genealogiczne². O początkach rodu i gnieździe pyrzyckim sporo napisał w XIX w. Heinrich Berghaus; pochodzeniem i początkami rodu w Nowej Marchii zajmował się niedawno Christian Gahlbeck³. Wcześniej August Hänseler⁴ i J. Meuß⁵ zajmowali się popularnie rodem w okolicach Gorzowa w XVII i XVIII w. Krzysztof Guzikowski zaprezentował niedawno Schöningów tylko z otoczenia księcia szczecińskiego Ottona I (1295–1344)⁶, a Edward Rymar zajął się średniowiecznymi przedstawicielami w regionie chojeńskim oraz z czasów margrabiego Jana kostrzyńskiego w całej Nowej Marchii⁷. Schöningowie wydali też osoby wybitne i wpływowe, stąd pojawiają się epizodycznie w licznej literaturze historycznej. Powstały również książkowe biografie osób noszących to nazwisko, jak wśród licznych generałów urodzonego w Dąbroszynie Hansa Adama, feldmarszałka brandenburskiego i saskiego (ur. 1641 r., zm. 28 sierpnia 1696 r.)⁸.

Bardziej też znana jest kobieta, wnuczka owego feldmarszałka, dziedziczka Dąbroszyna, Warnik i Kamienia, urodzona w 1708 r. w Dąbroszynie Eleonora Ludwika von Wreech, od 1723 r. żona generała-lejtnanta Adama Fryderyka von Wreech z Gralewa koło Santoka i Buszowa koło Strzelec Kraj., w latach 1731–1732 dama i gwiazda dworu następcy tronu pruskiego, późniejszego króla Fryderyka II.

¹ Schöning 1830; Schöning 1848; Schöning-Lübtow 1891.

² Bagmihl 1843, 134–137; Ledebur 1855, 400–402.

³ Berghaus 1868a, 783 n; Gahlbeck 2015, 150.

⁴ Hänseler 1928, bs.

⁵ Meuß 1935, 6.

⁶ Guzikowski 2016; a o początkach rodu na Pomorzu: Guzikowski 2013, 260 n.

⁷ Rymar 2001, 40 n.; Rymar 2015. Autor ten dotykał też tematyki popularnie: Rymar 1999, 18 il. (epitafium Schöninga z 1612 r.); Rymar 2006a; Rymar 2006b; Rymar 2006c.

⁸ Haake 1910; popularnie Rehmann 1921; zob. też: *Die Heimat. Beilage zum Landsberger General Anzeiger* 1940, 13.

Znani od XI w. Schöningowie pełnili najpierw funkcje wójtów klasztoru augustianek w Schöningen (Eberhard *advocatus Schöningensis coenobis* w 1121 r.; Jordan I de Schöningei; duchowny Henryk w 1140 r.; Gebhard w 1141 r.; Liuthard w 1148 r.), co ważne przy tropieniu ich pierwszych śladów w Księstwie Pomorskim. Znani są w ich niemieckiej ojczyźnie liczni dalsi przedstawiciele z XIII w. jako ministeriałowie biskupów Hildesheim i Halberstadt, lennicy hrabiów Blankenburg⁹. W 1191 r. świadkiem margrabiów brandenburskich, ale chyba jeszcze nie wśród ich poddanych, bo przy nadaniu dla pewnego kościoła w diecezji halbersztadzkiej był Bertram (I)¹⁰; Jordan I wystąpił w 1200 r., Dietrich (I) Starszy ok. 1211 r. dysponował ziemią na południe od Schöningen, z bratem Jordanem II jako synowie rycerza Jordana (I) znani są z 1224 r.¹¹, Otto wspomniany w 1225 r. Synami Dietricha I zaś byli: Dietrich Młodszy, Bertold i Konrad. Bertold (I) znany od ok. 1226 r., był świadkiem czynności w latach 1250–1251 w Brunzwicku. Wincenty i Jordan (II), synowie Jordana I, to w latach 1224, 1237–1238 i 1252 ministeriałowie biskupa hildesheimskiego, a Henryk I w 1242 r. sprzedawał łan ziemi klasztorowi i w 1245 r. był obecny przy nadaniu margrabiom brandenburskim zamku w Alvensleben przez biskupa z Halberstadt¹². Kolejni znani tam przedstawiciele rodu to Detmar (II) (1278 r., 1285 r.), Bertold/Beteman (II) (1288, 1293–1305). Synami Henryka I byli bracia Henryk Młodszy i Konrad mający w lenno m.in. dziesięciny w Werdersleben od hrabiów Blankenburg i 6 listopada 1286 r. rezygnujący z nich na rzecz klasztoru w Mariental, a hrabia Henryk von Blankenburg na prośbę braci von Alvensleben ich panom lennym, margrabiom brandenburskim z linii młodszej, z nich rezygnuje i dlatego od Alvenslebenów otrzymują dziesięciny w Seehausen¹³. Ostatnia wzmianka o Schöningach w księstwie brunszwickim pochodzi z 1367 r.¹⁴ Ci z 2. poł. XIII w. i późniejsi nie zainteresują nas, bowiem prześledzimy dzieje tego rodu tylko na wschód od dolnej Odry, w Księstwie Pomorskim i Nowej Marchii i to nie całej, bo tylko w okolicy Myśliborza i Lipian.

Imiona powyższe są nam jednak przydatne, bo ułatwiają śledzenie kolejnych generacji gdyż zwykle, jak w rodach dynastycznych, były i w rodzinach rycerskich dziedziczone (często po dziadzie otrzymywał je wnuk, po babce – wnuczka), co ułatwia szeregowanie przedstawicieli w linii rodowej. Jak się niżej okaże, ważne też jest istnienie żeńskiego klasztoru w brunszwickim Schöningen. Znakiem rozpoznawczym jest też herb Schöningów pomorskich i nowomarchijskich: w srebrnym polu po lewej stronie tarczy zielone zarośla, z których wyskakuje czerwony jelen z 8 odrostkami poroża; w klejnocie podobny jelen. Znamy pieczęć z jeleniem Dietricha i Hansa z 1319 r., Hansa i Ulryka (połowa jelenia) na Lubiatowie z 1392 r., Burcharda z 1435 r. i liczne późniejsze¹⁵ (ryc. 1).

⁹ Schöning 1830, 8; Streng 1980, 19. Wedle K. Guzikowskiego (2016, 94) datowanie dokumentu dotyczącego roku 1140 budzi sporo wątpliwości.

¹⁰ CDB XVII, 436 i to ma być pierwsza wzmianka o Schöningu – por. Guzikowski 2016, 94.

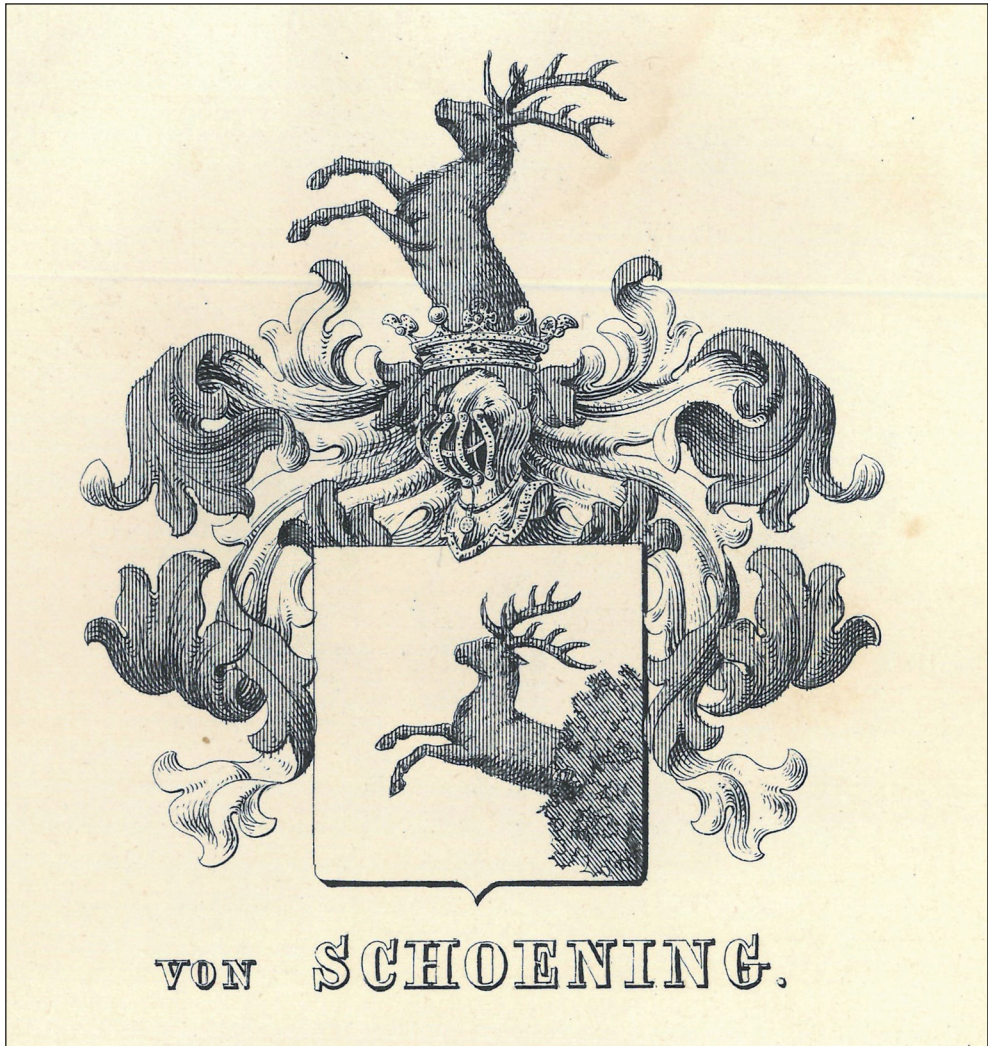
¹¹ Streng 1980, 19; do 1224 r.; Guzikowski 2016, 95, za CDQ, 143.

¹² Schöning 1830, 8; Guzikowski 2016, 95, za: Schmidt 1894, 750.

¹³ Berghaus 1868a, 784; Streng 1980, 13, 19; Guzikowski 2016, 95; CDB B I, 25 do 1245 r.; 188: do 1286 r.

¹⁴ Guzikowski 2016, 95, za: Schöning 1830, 11.

¹⁵ Schöning 1830, 5–7; Bagmihl 1843, 134, tabl. LIII, nr 2–4.

Ryc. 1. Herb rodu von Schöning. Wg Bagmihl 1843, Taf. LI

Na Pomorze przybyli Schöningowie¹⁶ najpóźniej wraz ze sprowadzonymi ok. 1250 r. przez księcia Barnima I do Pyrzyce augustiankami z brunszwickiego klasztoru w Wül-

¹⁶ Ponieważ ród miał lenno w Ryszewku (gm. Pyrzyce), pojawił się w XIX w. pogląd, że jego przedstawicielem był już Mikołaj z Ryszewa (*Nicolaus de Risco, Nicolaus Pribozizs de Rissow*), ok. 1219 r. poręczyciel sprzedaży cystersom z Kołbacza przez Warcisława Bartłomiejowica Świętoborzycę dóbr w ziemi kołbackiej w rejonie jez. Będgoszcz; ale zapewne to *Nicolaus Pretborouiz*, świadek nadania Świętobora ok. 1219 r. (PUB I, nr 202–204); także z tej rodziny *Petrus de Rissow* 1220/1227 r., *Willekinus de Rysow* 1249 r. (PUB I, nr 389). To jednak panowie pomorscy, a Mikołaj może być synem Przybora z rodu Misławiców. Schöningowie jako Niemcy przybyli najwyraźniej w okolicę pyrzycką w latach 40. lub na pocz. lat 50. XIII w.

finghausen w diecezji Hildesheim. Rycerz Konrad *de Sceninghe* był w 1250 r. w Szczecinie obok innych panów brunszwickich przy nadaniu temu klasztorowi właśnie parafii pyrzyckiej i przy nadaniu praw miejskich dla Stargardu opatrzonym datą 1243, ale z listą świadków właściwą dla 1253 r. Pełnił funkcję marszałka na dworze Barnima I¹⁷, a więc ten ewentualny syn Dietricha przebywał w księstwie Barnima od pewnego czasu i prawdopodobnie został jako opiekun pierwszych zakonnic wraz z rodziną uposażony na pyrzyckim podgrodzium. Nie jest wykluczone, że już wtedy (za Konrada) Lubiato-wo stało się główną siedzibą rodu na Pomorzu¹⁸. Wieś ta ze śladami wczesnośrednio-wiecznego umocnienia tuż przy przeprawie na Płoni (osada palowa w jeziorze Płón) wspomniana była w latach 1235–1313 jako sąsiadująca z Zaborskiem przy opisie dóbr cystersów kołbackich w Przylepie¹⁹. Z pewną majątnością dostała się biskupom, skoro w 1321 r. przy sprzedaży Wierzbną cystersom, na potrzeby kościoła w tymże Wierzbnie biskup przeznaczył 14 wispli zboża rocznie z Lubiato-wo. Był tam wtedy i zamek (*castrum*). Książęta szczecińscy oddając swe księstwo pod opiekę papieża wymienili go 13 marca 1331 r.²⁰ Owym zamkiem w XIV w. dysponowali lub zarządzali Schöningowie, o czym niżej.

W 1277 r. w Szczecinie przy nadaniu wsi pod Szczecinem dla tamtejszych cysterek wystąpili giermkowie Henryk (II) i Herman (I) Schöningowie. Książę Bogusław IV potwierdził pyrzyckim mniskom w 1286 r. dochód z Dolnego Młyna koło ich klasztoru, nadany im przez Henryka i córkę jego brata, Hermana *de Carow* (z Karowa pod Szczecinem)²¹. To widocznie synowie Konrada, przy czym młodszy posiadał również lenno w Karowie i nawet zdołał przyjąć od niego nowe nazwisko. Musiał wraz z bratem posiadać i lenno na pyrzyckim podgrodzium, skoro córka, widocznie zakonnica pyrzycka, posiadała dochód w Dolnym Młynie (do dziś zachowała się tylko niecka stawu młyńskiego obok wzgórza kościelnego). Tylko domyślać się nam wolno, że kolejnym synem Konrada był Bertram, kanonik w kościele kolegiackim NMP w Szczecinie 2 lutego 1285 r. i jeszcze w 1308 r.²² Jest problem z Bertoldem, w 1296 r. świadkiem nadania przez księcia Ottona I wsi konwentowi w Gobelenhagen (obecnie Tatynia obok Polic). Prawdopodobnie był to przedstawiciel następnego pokolenia²³. Nikłym śladem ich pobytu w ziemi wkrzańskiej jest przywilej margrabiów brandenburskich dla miasta Prenzlau z 30 listopada 1282 r., w którym wystąpił ławnik Rudolf *de Scheninge*; 22 stycznia 1296 r. pierwszy rajca tamże i to obok Alberta „z Brunszwiku”, ponownie poprzedzając innych na liście świadków²⁴, może więc i on tylko z brunszwickiego Schöningen pochodził.

¹⁷ PUB I, nr 519, 572. Obecność przy nadaniu praw miastu Stargard z datą 1243 r. w toku dyskusji przesuniętą na 1253 r. (już Berghaus 1868b, 114 i n). Właśnie i obecność Konrada może posłużyć do potrzymania takiego zabiegu, jeśli dopiero ok. 1250 r. przybył na Pomorze. Świadczenie przy czynności w 1243 r. wydaje się niemożliwe. W 1250 r. obok niego wystąpił jako świadek inny Konrad, marszałek!

¹⁸ Tak już przyjmował H. Berghaus 1868a, 788.

¹⁹ Dorka 1939, 165 n.; PUB I, nr 312, 373; PUB V, nr 2816.

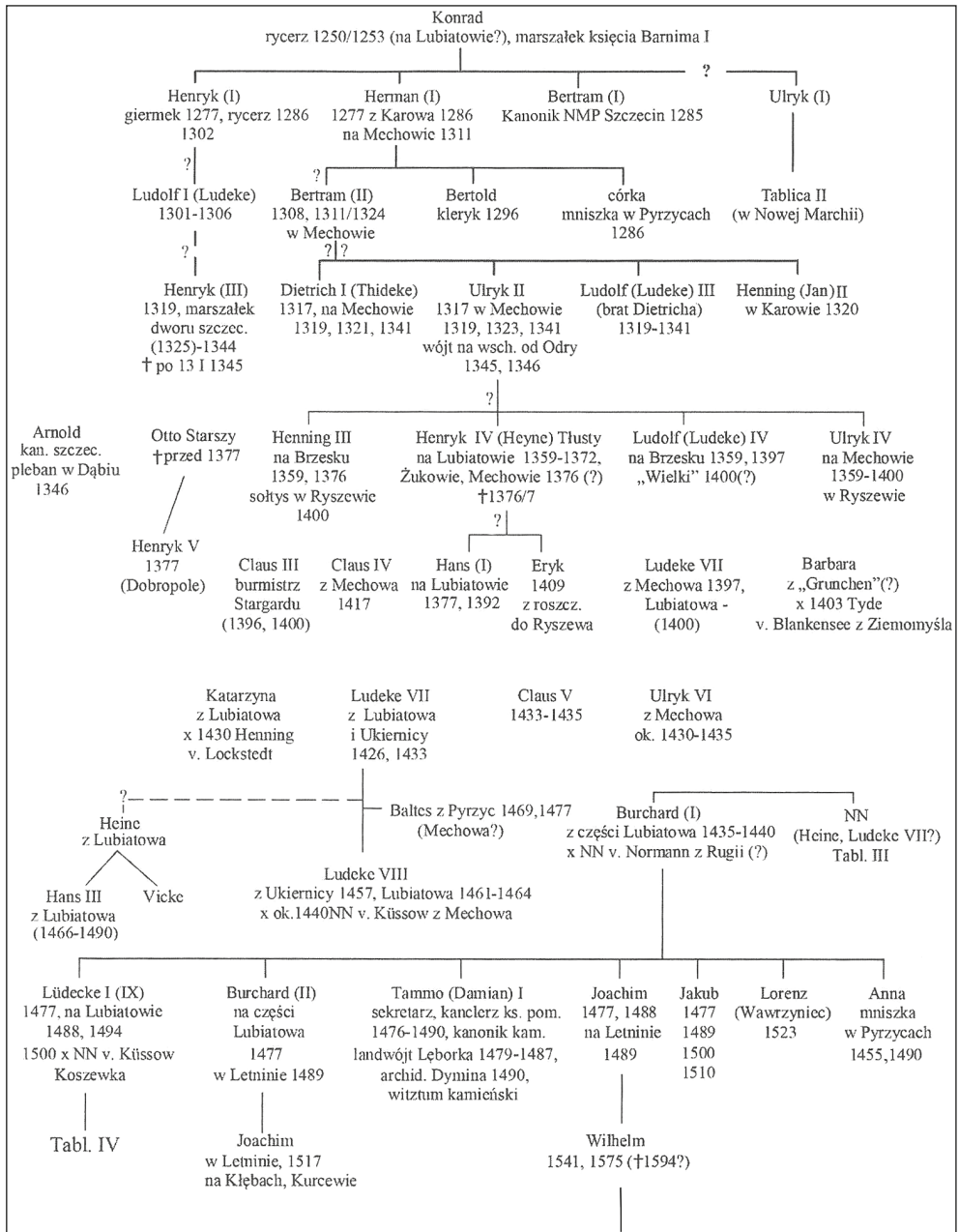
²⁰ PUB VI, nr 3516; PUB VIII, nr 4853–4854.

²¹ PUB II, nr 1056, 1376.

²² PUB II, nr 1323; PUB III, nr 1775.

²³ PUB III, nr 1774; Guzikowski 2016, 98.

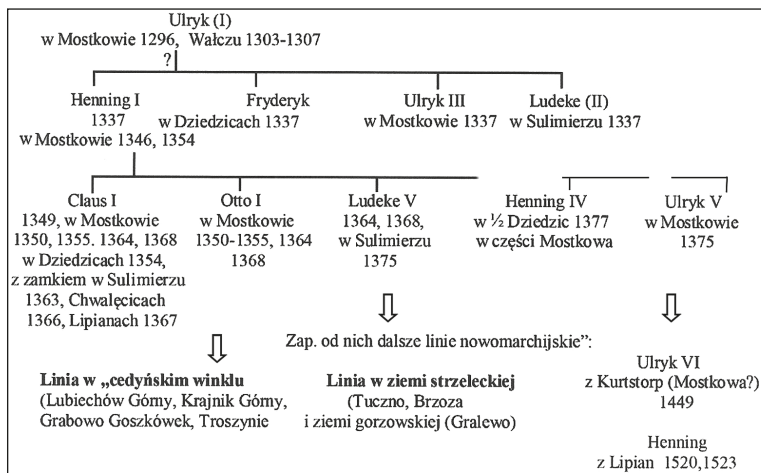
²⁴ CDB XXI, 94, 99. Schöningowie znali ławnika Rudolfa, ale w 1270 r. – por. Schöning 1830, 34.

Tab. 1. Schöningowie na Pomorzu XIII–XIV w. Oprac. E. Rymar

Być może przed 1276 r. któryś z młodych podpyrzyckich Schöningów osiadł w ziemi lipiańskiej, będącej wówczas własnością biskupa kamińskiego Hermana von Gleichen. Od sierpnia tego roku stał się tam poddany margrabiów brandenburskich, którzy wykupili ją od biskupa. Pierwszym pewnym w ich służbie jest rycerz Ulryk. To

on mógł nadać cysterkom z nowego klasztoru w Reczu patronat nad parafią w Sulimierzu w 1296 r.²⁵ W 1303 r. margrabiowie joannicy (tj. z linii starszej) zlecieli jemu i rycerzowi Rudolfowi von Liebenthal założenie miasta Wólcza na prawach magdeburskich i ściąganie kolonistów nie tylko z krajów podległych margrabiom, określając ich dochody sołtysie w postaci 1/3 opłat miejskich i prawa polowań na terenach miejskich. Ulryk z synami został zwolniony z ciężarów ze swego lenna w Mostkowie koło Barlinka na 16 lat, podobnie jak Liebenthal z łanów w „Herenberch” (może więc w Ehrenberg, dzisiejszym Przekolnie k. Pełczyc?). Osiedli zatem wtedy w ziemi lipiańskiej i myśliborskiej, może z Liebenthalami spokrewnieni. Ściągali kolonistów właśnie z tych stron, za czym mogą przemawiać miejscowości Mellentin oraz Brunk, tak w ziemi waleckiej, jak w lipiańskiej i myśliborskiej²⁶. Jaki był ewentualny związek krewniczy Ulryka z Konradem? Nazwa Conradsdorf (obecnie Mostkowo) może nawet została nadana na cześć znanego nam już Konrada von Schöninga. Czy to kolejny jego syn? Tak czy owak, będziemy go musieli traktować jako przodka Schöningów nowomarchijskich. Z powodu podeszłego wieku Ulryk w 1307 r., nie mogąc podjąć obowiązku sprzedał swą część Wólcza Henrykowi von Liebenow²⁷.

Tab. 2. Schöningowie w ziemi lipiańskiej (Nowej Marchii) XIII–XV w. Oprac. E. Rymar

Nie sposób obecnie wprowadzić do tego rodu Gertrudę (*Drude*) von Schöning, która 26 sierpnia 1317 r. wraz z synem Piotrem za 1200 grzywien otrzymała od rady miasta Strzałowa rentę 120 grzywien²⁸. Powracajmy zatem na teren księstwa szczecińskiego, bo tam od początku XIV w. możemy coraz lepiej śledzić dzieje rodu, głównie w ziemi pyrzyckiej. Rycerz Henryk (I?) 17 września 1302 r. upoważniony przez księcia Ottona I, wystawiał pewne pokwitowanie; Herman (I) z Karowa był obecny w Szczecinie 24 października 1301 r. przy nadaniu augustiankom pyrzyckim 14 łanów w Obrominie

²⁵ Gahlbeck 2002, 251.

²⁶ CDB B I, 248: 1303 r.; Niessen 1905, 341.

²⁷ RMB, nr 2013.

²⁸ PUB V, nr 3138. Nie wiadomo na jakiej podstawie wydawca w indeksie czyni Piotra synem Hermana.

i z (krotnym) Ludolfem (I) 29 grudnia 1301 r. przy nadaniu Pyrzycom dochodów z komory celnej. Ludolf (Ludeke) 6 grudnia 1302 r. w Weltyniu (gm. Gryfino) obecny był przy układzie opata kołbackiego z rodzinami rycerskimi von Borne, Lauchstadt i innymi z okolicy, natomiast z Hermanem (I) w Gryfinie 30 listopada 1305 r. przy sprzedaży przez Bertekowów lasu dla Gryfina oraz 24 marca 1306 r. przy zatwierdzeniu tej transakcji przez księcia²⁹. Henryka wymieniono jeszcze w dwóch dokumentach do 1302 r., kiedy kwitował pobranie pewnej kwoty od księcia szczecińskiego Ottona I³⁰. Ludolfa (I) hipotetycznie można czynić już synem Henryka (I).

Herman (I) z Karowa z synem Bertramem (Betekinem II) występował do 1311 r., kiedy otrzymali na pełnych prawach 4 łany w Mechowie koło Pyrzyce, z których dwa przekazali miejscowemu kościołowi, pozostałe dwa posiadli tytułem odszkodowania za nadany augustiankom pyrzyckim czynsz z młyna Św. Ducha w Pyrzycach³¹. Najwyraźniej chodziło o dochody z tego samego Dolnego Młyna koło klasztoru (wyżej, 1286 r.).

Betekin (II) lub Bertram (syn Hermana) 25 stycznia 1308 r. (tu: Bethemann) wystąpił w Szczecinie wśród rycerzy przy czynności prawnej księcia Ottona I; w 1311 r. obok ojca był w Dąbiu 5 listopada 1312 r. świadkiem uposażenia pierwszego znanego ołtarza w kościele farnym św. Maurycego w Pyrzycach; w 1314 r. obecny był w Szczecinie przy czynności na rzecz cystersów z Kołbacza i kościoła NMP w Szczecinie (także w 1315 r.), w 1317 r. w Szczecinie przy nadaniu łanów dla pyrzyckich augustianek, kiedy wśród świadków po rycerzach pojawiają się również może jego synowie, bracia Dietrich (I) i Ulryk (II), wasale księcia Ottona I³². Można z tego wyprowadzić wniosek o pełnieniu przez Betkina funkcji na dworze księcia Ottona I. Książę Otto I w 1324 r. w Dąbiu nadał gryfińskiemu mieszczaninowi stanu rycerskiego, Henrykowi Wobberminowi wspomnianą wieś Karowo w ziemi szczecińskiej, z której na rzecz tegoż i potomków zrezygnowali synowie zmarłego Betkina *de Schenin*³³ i zapewne to Ulryk, Jan, Dietrich i Ludolf, bo dwie przesłanki za tym przemawiają: akt z 1317 r. i poniżej omówiony z 11 listopada 1320 r.

Wobberminowie, patrycjusze stanu rycerskiego w Gryfinie, a potem w Szczecinie³⁴ wiedli nazwisko chyba od znanej od 1250 r. wsi Wobbermin/Obromino (gm. Pyrzyce), co może tłumaczyć tę sukcesję – przez małżeństwo (?) – po podpyrzyckich Schöningach w podszczecińskim Karowie. Wzmianka o synach Betkina uprawnia do czynienia jego synami znanych z lat wcześniejszych i następnych: Dietricha (I), Ulryka (II), Jana /Henninga (bo ten zresztą uposażony w Karowie w 1320 r.), może też Ludolfa (III), skoro tenże był bratem Dietricha, o czym niżej. Ulryk oraz Henryk, wasale księcia Ottona I, byli 26 czerwca 1319 r. w Gryfinie przy potwierdzaniu von Grapowom lenna w Rzepnowie koło Pyrzyce; Dietrich i Ulryk z braćmi swymi Ludolfem i Janem/Henningiem sprzedali w Szczecinie 11 listopada 1320 r. 5 łanów w Karowie pewnemu (chłopu?) Henrykowi

²⁹ PUB IV, nr 2043, 2004, 2007, 2052, 2258, 2290. Nie można na tej podstawie, jak czynił K. Guzikowski (2016, 101), czynić Henryka (I) wieloletnim marszałkiem Ottona I i synem tego Ludolfa (I).

³⁰ PUB III, nr 1962; PUB IV, nr 2043.

³¹ PUB IV, nr 2290; PUB V, nr 2658.

³² PUB IV, nr 2390; PUB V nr 2658, 2754: 1312 r., nr 2874, 2899, 2946, 3128.

³³ PUB VI, nr 2807.

³⁴ O ich karierze w Gryfinie i Szczecinie – zob. Piskorski 1985.

Grenz, a świadkami tego opieczetowanego ich pieczęcią dokumentu byli (ich?) wasale: Jan Megow, Henning Saccus i dwaj mieszczanie Szczecina. Tydzień później w dworze [Kussowów?] w Wierzchładzie nad jeziorem Miedwie książę Otto I nadał swemu wasalowi, temuż giermkowi Henningowi von Schöning, pobieranie bedy (stałego podatku gruntowego) w Karowie w ziemi szczecińskiej³⁵. Interesujący są ci dwaj wasale Schöningów. Jan najwyraźniej z Mechowa (sołtys?), zaś Henning to chyba nie przedstawiciel dobrze znanego rodu rycerskiego Sack, ale jeden z pierwszych znanych Schacków z lennem od XIII do XVIII w. w pobliskich Przelewicach i Kłodzinie.

Dietrich z bratem – zatem chyba Ulrykiem – opieczetowali swe upoważnienie z 1319 r. dla Henryka Dersina, sołtysa w Mechowie pod Pyrzycami, do sprzedaży swej małej majątności posiadanej z siostrami Udą i Kunegundą w Betsin koło Stötterlingenburg (pow. Halberstadt). Jakież to świetne świadectwo prowadzonej kolonizacji i przenoszenia przez rycerstwo, w tym przypadku brunszwickie, kolonistów do Mechowa, w tym przypadku rodziny sołtysiej³⁶. Jeden Ulryk w okolicy Pyrzyc osiedlił krajanów brunszwickich, inny (czy ten sam?) Ulryk prowadził akcję osadniczą pod patronatem margrabiów i kolonizował Wałcz z kolonistami z okolic Lipian i Barlinka. Imię Ulryk i sąsiedztwo okolic Pyrzyc z okolicami Lipian i Myślborza to obecnie jedyne dające się uchwycić przesłanki dla wywodzenia tych Schöningów z jednego, już pomorskiego pnia. Pojawi się też ich wspólnota majątkowa z lubiatowskimi, niestety z nieco późniejszych dopiero źródeł. Bracia giermkowie Ulryk i Dietrich wystąpili 25 lipca 1321 r. wśród świadków zatwierdzenia przez księcia Ottona I sprzedaży przez augustianki pyrzyckie łąnów i łąki w Pyrzycach Gerhardowi von Busler, a ten młodszy (Thideke), wasal po rycerzach, widocznie więc nadal giermek, był świadkiem czynności książąt szczecińskich 25 października 1326 r.³⁷

Wspomniany wyżej Henryk, jako typowy ministeriał, famulus/giermek bez pasa rycerskiego, był marszałkiem dworu księcia Ottona być może już w 1319 r. do jego śmierci w końcu 1344 r. Wystąpił w 83 znanych dokumentach poczynając od 1319 r. w Gryfinie z Ulrykiem jako wasalem księcia przy nadaniu łąnów w Rzepnowie dla Grapowów, znów w 1325 r., jako od tej pory giermek, przy zatwierdzaniu przez księcia sprzedaży przez rycerza Dietrich Luchte łąnów w Marszewie, jako marszałek od 1326 r., w latach 1331–1340 w 36 dokumentach, w latach 1341–1344 w 21 dokumentach Ottona I, najczęściej w Pyrzycach do końca jako giermek³⁸, kilkakrotnie (1336 r., 1337 r., 22 sierpnia 1340 r., 1343 r.) jako radca/*consiliari nostri*³⁹, także po śmierci Ottona I (30/31 grudnia 1344 r.), kiedy jednak traci wpływy. Tenże marszałek w 1330 r. obecny był przy nadaniu przez książąt miastu Gryfino części łągów nad Odrą, przy czym wymieniono na

³⁵ PUB V, nr 3273, 3417, 3418.

³⁶ Berghaus 1868a, 787.

³⁷ PUB VI, nr 3523; PUB VII, nr 4232.

³⁸ PUB V, nr 3273: 1319 r.; PUB VI, nr 3878: 1325 r.; PUB VII, nr 4167, 4223, 4272, 4317, 4347–4348, 5347, 4363, 4382, 4422, 4425, 4440, 4471, 4507, 4516, 4547, 4553, 4563, 4591, 4597 – według indeksu wielokrotnie w latach 1326–1330, zawsze po rycerzach na listach świadków, nawet po książęcym kapelanie. PUB X nr 5752, 5845, 5870, 5960, 5995; PUB XI, nr 6031, 6187, 6319: 10 XI 1344 r. Zdaniem H. Berghausa (1868a, 788) ten famul to osoba różna od Henryka z 1319 r. z lennem w Rzepnowie. Por.: Guzikowski 2016, 102.

³⁹ PUB X, nr 5419, 5455, 5875; PUB XI, nr 6185, 6356.

lewym brzegu Odry wieś *Sceninghen* czyli Schöning⁴⁰, bez wątpienia nazwaną za ich sprawą, a więc Schöningowie w toku wędrówki na wschód, może przed 1250 r. i w ziemi wkrzańskiej osiedli na stałe. Nie dziwi dlatego ich czołowa rola wśród patrycjatu Prenzlau w XIII w., o czym czytaj dalej.

Marszałek Henryk i Tide (Dietrich), *famulus* i radca (*consiliari*) książęcy, w 1336 r. obecni byli przy nadaniu przez księcia szczecińskiego Ottona I wsi Rosowo (gm. Stara Dąbrowa) dla cysterek w Szczecinie⁴¹. Tego roku Ludeke, Henning i Ludwik Wedlowie, dotąd od lat w konflikcie z Gryfitami szczecińskimi na tle stosunku do nowego – od 1323 r. – margrabiego brandenburskiego Ludwika Wittelsbacha, oświadczyli w Kołbaczu, że księżęta Otto I i Barnim III za pośrednictwem tegoż Dytryka (Tide) von Schöninga się z nimi porozumieli, zwrócili im skonfiskowane posiadłości za wyjątkiem Przywodzia (obecnie w gm. Przelewice), otrzymali w lenno tamtejsze Nowe Miasto (Neustadt), tj. umocnienia z zamkiem⁴². Henryk i Tyde 3 lutego 1339 r. byli świadkami czynności prawnej księcia Ottona I⁴³.

W 1340 r. kolegiata myśliborska otrzymała po Mellentinach oraz Henryku i Betkinie *de Pyritz* dochód z młyna w Nawrocku koło Myśliborza⁴⁴. Sądząc tylko z imion i pochodzenia z Pyrzyc usprawiedliwione jest przypuszczenie, iż może i w tym przypadku chodzić o Schöningów.

* * *

W 1337 r. pisarze margrabiego brandenburskiego Ludwika Starszego dokonali spisu jego dochodów i lenn w miejscowościach Krainy Zaodrzańkiej (*terra transoderana*), czyli późniejszej Nowej Marchii. Z powstałej wtedy „Księgi ziemskiej” poznajemy także licznych lenników stanu rycerskiego z rodu Schöningów. Tak więc w ziemi lipiańskiej Henning i Fryderyk mieli 6 łanów w Dziedzicach (*Deutunita Tesch*) koło Barlinka, Henning i pewien „Vlr.” – więc Ulryk⁴⁵, a nie „Fromold”, jak mniemał wydawca tego źródła, mieli dziewięć łanów w pobliskim Mostkowie. W pobliskim Sulimierzu Ludeke miał wtedy pięć łanów. Pewien *Schunike* miał dwa łany w „Herendorp” (obecnie Chłopowo) w ziemi golenickiej, a w Gralewie w ziemi gorzowskiej pewien „Schening” 6 łanów⁴⁶. W obliczu takiego świadectwa rozrodzenia jest coraz trudniej porządkować dalsze nowomarchijskie przekazy o tej rodzinie.

To jednak nie Schöningowie⁴⁷ wraz z Sanitzami i Wedłami ze Świdwina, Złocienca i Krzywnicy (stargardzkiej) za 1850 grzywien srebra sprzedawali 27 lutego 1339 r. biskupowi kamieńskiemu Fryderykowi do nich należące jako lenno trzy czwarte części

⁴⁰ Berghaus 1868a, 788.

⁴¹ PUB VIII, nr 5100: 1333 r., nr 5417: 31 X 1336 r., nr 5419: 1 XI 1336 r., nr 5455, 5457: 1337 r.

⁴² PUB X, nr 5438.

⁴³ PUB X, nr 5720.

⁴⁴ CDB XVIII, 454.

⁴⁵ Gahlbeck 2002, 251.

⁴⁶ Gollmert 1862, 16, 18, 22.

⁴⁷ Schöning 1830, 11, Ledebur 1855, 401; Berghaus 1868a, 788.

miasteczka Bobolice (obecnie w pow. koszalińskim), bo to byli synowie Gerarda von Späning(en)⁴⁸.

Ulryk otrzymał 25 sierpnia 1331 r. w lenno od Ottona, księcia szczecińskiego 19 łanów w Brzesku (gm. Pyrzyce) i tzw. Płońskie Bagna (*Plonebruc*) z jeziorami na pograniczu z polami Lubiatawa i Stróżewa, co 16 listopada zatwierdził biskup⁴⁹. Tenże zatem rycerz Ulryk (II) 16 listopada 1335 r. był obecny w klasztorze w brandenburskim Choryniu przy nadaniu tamtejszym cystersom przez Barnima III wolności celnej w księstwie szczecińskim⁵⁰. Z dwóch łanów lennych w Brzesku zrezygnował Ulryk, toteż 19 listopada 1341 r. książę Otto I nadał je mieszczanom ze Szczecina w obecności m.in. marszałka Henryka, braci Dietricha i Ludekina Schöningów, którzy też podczas pobytu w pyrzyckim klasztorze 23 lipca 1341 r. byli świadkami sprzedaży przez księcia Ottona augustiankom wsi Tetyń (gm. Kozielice)⁵¹.

Rycerze: tenże Ulryk obecny w 1330 r. w Wolinie przy księciu Ottonie I, oraz (jego?) bracia Dietrich i Ludolf sprzedali mieszczaninowi z Pyrzyc osiem łanów w Brzesku, które 21 stycznia 1342 r. książę nadał temuż w lenno⁵². Ulryk wraz z księciem był 5 stycznia 1345 r. przy regulowaniu przez joannitów z Rurki swych stosunków z miastem Banie i 13 stycznia przy akcie hołdu miasta Banie składanego joannitom jako drugi świadek, zaraz po księciu Barnimie III⁵³. W Pyrzycach 13 stycznia 1345 r. przy czynności Barnima III obecni byli: rycerz Ulryk – ale i wśród famulusów, a więc chyba były marszałek (?) – Henryk; zaś 21 marca 1345 r. przy generalnym potwierdzeniu dóbr cystersom z Kołbacza Ulryk wystąpił w roli wójta części księstwa szczecińskiego położonej na wschód od Odry (bo: *in nostra terra ultra Oderam*). Nie dziwi zatem obecność 13 czerwca tego roku rycerza przy rozgraniczeniu posiadłości miasta Pyrzyce i tamtejszego klasztoru żeńskiego oraz 1 marca 1346 r. przy potwierdzaniu ławnikom pyrzyckim prawa brandenburskiego⁵⁴. To widocznie tylko na podstawie dokumentu z 21 marca 1345 r. twierdzono, że Ulryk II, podobnie jak Henryk, był w 1345 r. marszałkiem dworu, tyle że Barnima III⁵⁵.

Arnold, kanonik szczeciński i proboszcz w Dąbiu znany z 15–16 sierpnia 1346 r.⁵⁶ Pewien giermek Henning był 12 stycznia 1346 r. obecny przy czynności wójta krajowego Nowej Marchii w Barlinku, wymieniony na liście świadków czynności po rycerzach⁵⁷, co może go czynić giermkim identycznym z posiadaczem lenna w Dziedzicach i Mostkowie w 1337 r. Claus/Mikołaj 23 stycznia 1349 r. wystąpił po rycerzach na końcu listy świadków nadania von Greiffenbergom przez Barnima III szczecińskiego

⁴⁸ UBW II/2, nr 92; Sauer 1939, 99.

⁴⁹ PUB VIII, nr 4901, 4929. Ulryk zwykle u boku księcia Ottona (PUB VIII, nr 5240; PUB X, nr 5678; PUB XI, nr 5972, 5995, 6300, 6326).

⁵⁰ PUB VIII, nr 5316–5317; CDB XIII, 249.

⁵¹ PUB XI, nr 5960, 5972, 6306. Henryk z Lubiatawa w 1342 r. (tylko Schöning 1830, 11).

⁵² PUB VII, nr 4604; PUB XI, nr 5995. Wedle Schöninga (1830, 49) to trzech bracia.

⁵³ PUB XII, nr 6357; CDB XXIV, 37.

⁵⁴ PUB XI, nr 6356, 6371, 6385, 6399; CDB XXIV, 39.

⁵⁵ Berghaus 1868a, 788.

⁵⁶ APS ZSI 6, nr 185; Schöning 1830, 35.

⁵⁷ CDB B II, 177.

lenna w ziemi wkrzańskiej⁵⁸. Bracia Mikołaj i Otto w 1350 r. tytułem odszkodowania za straty wojenne (widocznie w toku walk z Pseudo-Waldemarem od 1348 r.) otrzymali od margrabiego Ludwika dochody z sądownictwa wyższego w Mostkowie (w ziemi lipiańskiej); w 1352 r. byli przy nadaniu wójtostwa (w okręgu Myślborza, Lipian i Chojny) dla Rulo von Liebenthala jako jego pomocnicy z prawem poboru opłat aż dla wyrównania swych kosztów wojennych; w 1353 r. obecni przy nadaniu dochodów dla tego Liebenthala, w 1354 r. wraz z (ojcem czy starszym bratem) Henningiem otrzymali pobór bedy w Dziedzicach (Deutsch Detz, zob. wyżej pod 1337 r.) i Mostkowie nadal z tytułu zadłużenia margrabiego u nich⁵⁹. Ulryk (II) miał synów: Henninga, Henryka i Ludolfa, którzy 8 maja 1359 r. sprzedali kościołowi kolegiackiemu św. Ottona w Szczecinie 3,5 łana oraz będą z 4 łanów w Brzesku. Potem jednak do 1367 r. dalej tam byli uposażeni⁶⁰. Ulryk III znany z lat 1359–1400.

Mikołaj otrzymał 31 lipca 1363 r. zezwolenie na budowę w Sulimierzu zameczku (*Bergfrede*) z wieżą wysoką na 36 prętów, przy czym mieszczanom z Choszczna, Chojny, Gorzowa, Myślborza i innych miast „ziemi zaodrzańskiej” (*terra ultra Oderam*, potem Nowa Marchia) zakazano przeszkadzania mu w tym. Elitarni czyli „zamkowi” Schönindowie: Otto, Claus i Ludeke obok von der Ostenów z Drezdenka, von Uchtenhagenów, Mörnerów, Brederlowów z Derczewa i von der Marwitzów w imieniu Nowej Marchii zobowiązani zostali 25 czerwca 1364 r. w Myślborzu przez margrabiego Ludwika Rzymskiego (1360–1365) do hołdowania cesarzowi i królowi niemieckiemu/czeskiemu Karolowi IV Luksemburgowi jako uzgodnionemu sukcesorowi w Brandenburgii⁶¹. Na zjeździe stanowym Nowej Marchii w czerwcu 1364 r. obecni byli Otto, Claus/Mikołaj i Ludeke. Claus, widocznie nadal lider tej gałęzi rodu, wraz z Kune Blume otrzymał od margrabiego Ludwika Rzymskiego po Gerike Germanie ekspektatywę na 1/3 sołectwa w Lipianach, co potwierdzono dokumentem z 15 sierpnia 1367 r. W Gorzowie 1 lutego 1366 r. jego brat, giermek Otto udzielał konsensu Elźbiecie von Wulkow dla jej rezygnacji z roszczeń do dóbr w Chwałęcicach koło Gorzowa po mężu Piotrze Ryke z Gorzowa. Chyba więc ten Claus otrzymał od margrabiego Ottona (1365–1373) 15 sierpnia 1367 r. wolny od obciążeń dwór (*Freihof*) w Lipianach. Mikołaj z Wedlami i Marwitzami podpisywał też 17 grudnia 1367 r. pelczycki trzyletni układ brandenbursko-szczeciński i był rozjemcą w sporze Brandenburgii z księstwem szczecińskim o żeglugę na Odrze⁶².

Bracia Mikołaj i Otto z Mostkowa 19 marca 1368 r. wystąpili jako zadłużeni wobec miasta Barlinka⁶³. Schönindowie w 1375 r. mieli lenna w: Grabowie (?), Troszynie w ziemi mieszkowickiej, w połowie Sulimierza (tu Ludeke na pięciu łanach), Ulryk i Henning dziewięć łanów w Mostkowie, Henning na połowie Dziedzic, Mikołaj

⁵⁸ CDB XIII, 327.

⁵⁹ CDB XVIII, 79: 1350 r. wg indeksu; 1352 r., CDB XVIII, 81: 1354 r.; Klöden 1845, 139, 148.

⁶⁰ APS ZSI 24, nr 136; Berghaus 1868a, 788.

⁶¹ CDB XXIV, 68; CDB XXIV, 60 z datą 25 stycznia.

⁶² CDB B II, 85: ok. 1364 r. (w 1365 r. – Schöning 1830, 15; to znów 1363 r. – Schöning 1830, 35); APS ZSI 1130, nr 222: 1 II 1366 r.; CDB XVIII, 86: 1367 r.; CDB XIX, 249: 1368 r.; CDB XXIV, 60: 1366 r.; CBW Dreger X, nr 1933; CDB B II, 488; RHM I, 244: 1367 r.

⁶³ CDB XIX, 249: 1368 r.

w Goszkówku koło Mieszkowic⁶⁴. To pierwsi przedstawiciele rodu w ziemi chojeńskiej (mieszkowickiej), którymi tu się nie zajmujemy.

Powróćmy znów do księstwa szczecińskiego. Tam Henryk z Lubiatowa 1 maja 1367 r. sprzedał kościołowi św. Ottona w Szczecinie cztery łany w Brzesku trzymane w lenno od książąt szczecińskich Barnima III i Kazimierza III⁶⁵. Zwany był też Heyne Fette, czyli Tłusty z Lubiatowa. W 1370 r. bez uprzedzenia i z nieznanego jeszcze powodu, wraz z towarzyszami i Ludekinem von Wedel z Mielna Stargardzkiego (z linii krępczewskiej) dokonał najazdu na dobra kapituły kamieńskiej w ziemi stargardzkiej, pustosząc trzy wsie (w tym Dębicę pod Stargardem, obecnie gm. Warnice) i biorąc w niewolę tamtejszych chłopów. Spotkało się to z kłatwą, ale też ripostą zbrojną w początkach lipca tego roku z udziałem wynajętych przez kapitułę oddziałów z miasta Stargardu, zakończoną skutecznym oblężeniem tego rycerza w jego zamku w Lubiatowie⁶⁶, postawionego w miejscu grodu przy północnym krańcu jeziora Płoń, gdzie w naszych czasach znaleziono średniowieczną broń w wielkiej ilości i ślady budowli⁶⁷. Zamek złupiono i zburzono. Kapituła 18 czerwca 1370 r. kwitowała w Stargardzie mieszczanom Stargardu, Henrykowi Collin (z Kolina, gm. Dolice) i Henningowi Welzow, wypożyczenie 200 grzywien krajowej monety na potrzebę wojny z Heyne Fette i jego towarzyszami z powodu splądrowania dóbr, obrabowania kościołów i uwięzienia poddanych biskupa w zamku lubiatowskim (zaprowiantowanie wojska w chleb, piwo, mięso i inną żywność, oblężenie zamku przez poddanych biskupa). Zwrot pożyczki miał nastąpić 11 listopada. Ponieważ kapituła pożyczki nie spłaciła, w uzgodnieniu z biskupem Filipem tego dnia sprzedała 5,5 łana w Dębicy dla kościoła NMP w Stargardzie za 350 grzywien szczecińskich i tego dnia rajcy Stargardu sprzedaż pokwitowali z tytułowej wyprawy na Lubiatowo⁶⁸.

W ślad za tym ówcześni książęta szczecińscy Kazimierz III i Świętobor, z konsensem brata Bogusława VII, 7 lutego 1372 r. pozbawili Henryka lenna z nadania ich ojca Barnima III, teraz sprzedanego cystersom z Kołbacza, tj.:

- okolicy byłego zamku (*locus quondam castris*) z całą wsią Lubiatowo, przyległym dworem (*curia et vicina*) wraz z 25 łanami, 12,5 opisanych działek z gospodarstwami zagrodniczymi, karczmą i patronatem nad kościołem we wsi Żuków (u płn. brzegu jeziora Płoń) 7,5 łana, z trzema zagrodnikami i dwiema karczmami,
- części Mechowa z 22 łanami, z których dwa uprawiał Ulryk von Schöning, tamże 11 działek zagrodniczych do tych łanów przynależnych i dochody z młynów w Mechowie,
- dalej tamże pola jeszcze niepomierzone (*Overlant, Bomgarde*) i patronaty nad kościołami⁶⁹.

⁶⁴ Schöning 1830, 15, z przywołaniem „Księgi ziemskiej” Karola IV, za nim RHM II, 218; Ledebur 1855, 401.

⁶⁵ APS ZSI 24, nr 160; Berghaus 1868b, 645; Hoogeweg 1925, 585.

⁶⁶ UBW II/2, nr 170; UBB I, 252 i n., nr 240–245.

⁶⁷ Lemcke 1908, 407 i n.

⁶⁸ UBW II/2, nr 170; APS ZSI 1130, nr 150, 152, 159; APS ZSI 6, nr 359; UBB I, nr 245.

⁶⁹ BWP Dreger X, nr 1978.

Świętobor, książę szczeciński konfirmował cystersom powyższy nabytek 31 grudnia 1375 r. za odszkodowaniem dla Henryka⁷⁰, a 14 września 1376 r. Henryk, Henning i Heyno/Henning Tłusty (*der Vette*) przekazali pół dochodów z młyna w Mechowie pyrzyckim augustiankom, co spotkało się z aprobatą księcia Świętobora. W bliżej nieznanych okolicznościach Schöningowie wkrótce powrócili do tych utraconych w 1372 r. lenn. Hans von Schöning, syn zmarłego Henryka Tłustego, zaświadczył 6 lutego 1377 r., że ojciec sprzedął cystersom wszystkie swe dobra w Lubiawie i Żukowie za 1700 grzywien i otrzymał je. Także matka otrzymała swój posąg i dożywocie na tych dobrach. Klasztor w 1377 r. zrzekł się ostatecznie tego nabytku, gdy widocznie warunków transakcji nie wypełnił⁷¹. Henryk, syn Ottona Starszego Schöninga był świadkiem w Kołbaczu czynności Brederlowów tyczącej łąnów w Dobropolu (gm. Dolice)⁷².

Letnin został w 1276 r. wyłączony przez biskupa kamieńskiego z objętej sprzedażą ziemi lipiańskiej dla margrabiów brandenburskich. Od 1303 r. była tu posiadłość kapituły kamieńskiej jako uposażenie wicedominatu (*vicedominus*, brak polskiego określenia dla tego przedstawiciela biskupa w kapitule), a ci z powodu odległości od Kamienia oddawali ją w lenno właśnie Schöningom, których tu spotykamy podobno już ok. 1375 r.⁷³

Hans, syn Heyne Tłustego z Lubiawą, brał w Wierzbnie 4 maja 1392 r. w zastaw w lenno od cystersów 10,5 łąna w Lubiawie, czyli połowę dawnego stanu lennego posiadania przez ojca. Jego stryjowie, bracia Henning i Ulryk, synowie Ulryka (tego z 1331 r.) byli poręczycielami spełniania przez niego warunków finansowych⁷⁴. Owi bracia w 1400 r. uposażeni po ojcu sołectwem w Ryszewie (gm. Pyrzyce), trzymanym w lenno od cystersów z Kołbacza, pozostawali z nimi w sporze i 21 marca wyrzekali się wszelkich roszczeń wobec mnichów z powodu uwięzienia ich ojca Ulryka. Świadkiem był m.in. Ludeke Starszy (*Grote*) von Schöning, Rudolf von der Osten i burmistrz Pyrzyce Repenow⁷⁵. Powracali do utraconych lenn, bo także Ludeke (ten sam?) w maju 1397 r., jako „posiadacz w Mechowie” (*bezeten to Megow*), wystąpił wraz z burmistrzami Pyrzyce i szlachcicem z Kozielic w postępowaniu miasta Myślubórz przeciwko braciom rycerzom Liebenthalom (z okolic Lipian)⁷⁶, co wreszcie możemy wykorzystać jako widomy przejaw uczestniczenia Schöningów podpyrzyckich w nabywaniu lenn koło Lipian w Nowej Marchii i w wydarzeniach okolicy Myślubórz. Niżej jeszcze zdołamy dotrzeć także do źródeł świadczących o wspólnocie majątkowej Schöningów podpyrzyckich z rodowcami z „cedyńskiego winkla” nad Mglicą (tj. wschodnim ramieniem Odry w ziemi chojeńskiej). Posiadanie przez Marcina lenna w Lubiechowie Dolnym i Górnym w ziemi chojeńskiej w końcu XIV w.⁷⁷ oczekuje na źródłowy dowód, ale jest

⁷⁰ APS ZSI 1130, nr 236; Popielas-Szultka 1985, 14.

⁷¹ APS ZSI 50, bs; UBW IV/2, 22; APS ZSI 1130, nr 237; Berghaus 1868a, 788; Hoogeweg 1924, 293; Popielas-Szultka 1985, 14.

⁷² APS ZSI 1130, nr 241.

⁷³ Dopuszcza to R. Marciniak 1970, 92.

⁷⁴ APS ZSI 1130, nr 247; UBO I, 264; Berghaus 1868a, 788.

⁷⁵ UBO I, 294; Berghaus 1868a, 789.

⁷⁶ CDB XVIII, 482; CDB XIX, 482.

⁷⁷ Schöning 1830, 22.

bardzo prawdopodobne, skoro już w 1375 r. mieli być w Goszkówku koło Mieszkowic i Grabowie koło Chojny, o czym wyżej. Po nabyciu Nowej Marchii od Zygmunta Luksemburskiego przez zakon krzyżacki w Prusach w 1402 r. hołd wielkiemu mistrzowi z Malborka składali: Mathias/Maciej, Ludeke, Tyde, Henning, Claus, Ertmer i Merten Schöningowie z „cedyńskiego winkla”⁷⁸, zatem z Krajnika, Lubiechowa i okolic. Tych i ich potomków tutaj pominiemy odsyłając do wcześniejszej literatury (jak w przypisie 6).

Claus był burmistrzem w Stargardzie i 12 listopada 1396 r. wśród „czcigodnych ludzi” (*Ehrwürdigen Leute*) wystąpił w roli świadka sprzedaży Górzna (gm. Bierzwnik) cystersom z Bierzwnika przez ród von Kremptzow⁷⁹. Tym samym wkraczamy z rodem na obszar ziemi strzeleckiej i gorzowskiej, ale śledzenie ich tutejszych losów odłożę na inną okazję. Pewien Schöning z Krasnego i z jakichś nie rozpoznanych jeszcze wsi (w ziemi lipiańskiej?) *Gluom*, *Clogkow* oraz z Letnina – zatem tu lennik wicedomina kamieńskiego – wystąpił 29 grudnia 1399 r. w sprawie ugody rycerza Betkina von dem Borne z Krzywina (w ziemi widuchowskiej) z miastem Myślubórz⁸⁰. Barbara Schöning z jakiegoś „Grünchen” poślubiła w 1403 r. szlachcica Tyde von Blankensee na Ziemomyślu (gm. Dolice)⁸¹. Utracili sołectwo w Ryszewie. Otrzymał je 16 sierpnia 1409 r. Henryk Blume z pominięciem Eryka, syna Henryka Schöninga⁸². Tammo (I) został wymieniony wśród kanoników kamieńskich jako świadek czynności biskupa Magnusa (1410–1424)⁸³.

Claus/Mikołaj z Mechowa 18 października 1417 r. był świadkiem w Kołbaczu czynności rycerzy Ebela i Piotra von Runge z Laskowa (gm. Przelewice)⁸⁴. Ludeke z Lubiatowa wystąpił 30 stycznia 1426 r. i 1 listopada 1433 r.⁸⁵, Claus z Lubiatowa w 1433 i 1435 r.⁸⁶ Katarzyna z Lubiatowa poślubiła w 1430 r. Henninga von Lockstedt na Lestkówku (Klein Leistikow, obecnie część wsi Boguszyce, w gm. Nowogard) i Dąbiu gryfickim (Woldenburg, w gm. Płoty).

Kim był Olrik/Ulryk Megow, który pozostawał w konflikcie z radą Chojny i Nową Marchią w czasach byłego wójta (*oldevoget*) Ravensteina i burgrabiego (*borstorpa*) z Drezdenka? Jego pisemne oświadczenie w tej sprawie wydawca datował na wiek XIV⁸⁷, a przecież wzmiankowano tu krzyżaka Hansa von Burgsdorfa, kompana wójtów Nowej Marchii Waltera Kirschkorba (1426) i Henryka Ravensteina (1431), ten zaś ostatni był nim jeszcze 5 marca 1435 r. i ustąpił przed 20 kwietnia, kiedy już pełnił funkcję komtura Człuchowa⁸⁸, zatem akt spisany został krótko potem. Imię Ulryk oraz

⁷⁸ Eckert 1890a, 79.

⁷⁹ CDB XIX, 282.

⁸⁰ CDB XVIII, 482 i n.

⁸¹ Schöning 1830, 35.

⁸² APS ZSI 1130, nr 267; Steinbrück 1796, 50.

⁸³ APS ZSI 24, nr 92.

⁸⁴ APS ZSI 1130, nr 272; Schöning 1830, 12.

⁸⁵ Boehmer 1902, 180; APS ZSI 24, nr 196.

⁸⁶ APS ZSI 24, nr 196; Berghaus 1868a, 715.

⁸⁷ CDB XIX, 436.

⁸⁸ Eckert1890b,42; RG, nr 667–8.

związki Schöningów z Mechowem muszą skłaniać do wprowadzenia go jako Ulryka (VI) do tego rodu, może jako syna owego Ludekina z Mechowa (1397 r.).

Wspomniany wyżej Ludeke z Lubiatowa (też 30 stycznia 1436 r.), to widocznie Ludeke (VII), syn Ludekina (VI) z Lubiatowa, który został ożeniony ok. 1440 r. z przedstawicielką rodu von Küssow z Koszewka⁸⁹, zresztą z rodziny mającej główne lenno w Mechowie.

Ulryk (VII) z „Kurtstorp”, a więc z Mostkowa (*Chursdorf*) 6 lipca 1449 r., podobnie jak Hans von Brederlow, obecny był przy rezygnacji Kurda Güstebiese ze swych dóbr lennych w ziemi chojeńskiej, skonfiskowanych mu przez zakon krzyżacki za rozboje⁹⁰.

Burchard (*Borchert*) w 1435 r. z von Brederlowem i von Schackiem poręczał Szczecinowi, Stargardowi i innym podmiotom pożyczkę 2 tys. reńskich guldenów udzieloną księciu szczecińskiemu Joachimowi dla zaspokojenia żądań zaciężnych Polaków prowadzonych przez Jana z Czarnkowa, pozostających ongiś w służbie książąt szczecińskich Ottona II i Kazimierza V (w latach 1420–1427)⁹¹; tenże 27 sierpnia 1437 r. obecny był wśród przedstawicieli stanów krajowych przy ustalaniu przez księcia Joachima dożywocia żony Elżbiety⁹². Burchard, ów ojciec Tammona (II), wspomniany był też w 1440 r.⁹³

W 1454 r. elektorowi przejmującemu Nową Marchię od zakonu krzyżackiemu hołdują posiadacze lenn z Nowej Marchii: Marcin, Claus/Mikołaj, Tewes, Lüdicke, Mikołaj, Jakub, Lorenz/Wawrzyniec, Reinold, Baltzer, Ertman (*Erdmann?*), Herman, Mateusz⁹⁴. Część z nich – sądząc chociażby z imion – to zapewne interesujący nas tu Schöningowie pomorscy, mający posiadłości na pograniczu, już w Brandenburgii (w obecnych gminach Lipiany i Przelevice).

Anna była mniszką w Pyrzycach 1455 r.⁹⁵, Ludeke z Ukiernicy z 25 listopada 1457 r.⁹⁶ to chyba Ludeke z Lubiatowa i Żukowa, świadek 13 listopada 1461 r. nadania młyna joannitom ze Swobnicy przez księcia szczecińskiego Ottona III; przy tym księciu też spotykamy go 30 maja 1462 r. oraz 23 stycznia, 20 marca, 28 i 30 kwietnia 1464 r.⁹⁷ oraz zapewne w 1467 r. przy księciu Eryku II⁹⁸. To chyba też Ludeke, z Lubiatowa lub Ukiernicy, który wraz z Jürgenem von Küssow, Hansem Arntem i Matthiasem von Schonenberch (tj. przedstawicielem rodu von Schönebeck albo to von Wedel z Schöneberg, obecnie Krąpiel, gm. Stargard), w 1468 r. lub niewiele wcześniej czynił nadanie dla mniszek z Pelczyc⁹⁹. W latach 1466–1490 Hans (III) i Vicke (Fryderyk) syn(owie?) Heine’go z Lubiatowa oświadcza, że trzymają od cystersów kołbackich 10,5 łana lennego¹⁰⁰.

⁸⁹ Boehmer 1902, 180; Schöning 1830, 88. O v. Küssowach – por. Rymar 2018, 17.

⁹⁰ CDB XIX, 373 (zdaniem RHM II, 196 to Gudzisz (Kutzdorf, gm. Boleszkowice), przecież w komturii joannitów).

⁹¹ Regesty 1993, nr 159.

⁹² CDB B IV, 155.

⁹³ Pawlik 2019, 438.

⁹⁴ CDB XXIV, 161; RHD II, 170, wymienia ich, ale z datą 1445 r.

⁹⁵ Hoogeweg 1925, 252.

⁹⁶ Wehrmann 1905, 163.

⁹⁷ CDB XXIV, 183; RHM II, 241: 1461 r.; APS ZSI 22, nr 125–126: 1462 r., nr 128–129; CDB C III, 68: 1464 r.

⁹⁸ UBO II, nr 1369.

⁹⁹ Steinbrück 1796, 17; Gahlbeck 2002, 396, 713.

¹⁰⁰ APS ZSI 1130, nr 287.

Podczas gdy Hans z tej rodziny był w Stargardzie burmistrzem (1461 r.), Tidke (*Dietrich*) był świadkiem w Stargardzie przywilejów ostatniego księcia szczecińskiego, Ottona III dla stanów (1464 r.), a pomorskim radcą był Henryk (1467 r.), to Rein(h)old wysługiwał się Szczecinowi podczas jego wojny handlowej ze Stargardem (1468 r.)¹⁰¹. Trudno jeszcze obecnie znaleźć dla tych stargardzkich prominentów miejsce w liniach rodowych. Podobnie jest z Baltesem, posiadaczem z Pyrzyc (*erfseten to Pyritze*), występującym 21 lutego 1469 r.¹⁰², czyżby jakimś lennikiem zakonnicy ze Starego Miasta, bo dotąd majątku rycerskiego w mieście w tym czasie już nie stwierdzamy. A może tak określono posiadacza z podpyrzyckiego Mechowa na pograniczu z polami Starego Miasta (?). Coraz trudniej coraz liczniejszych przedstawicieli żyjących w księstwach pomorskich układać w linie rodowe. Zresztą zapewne nie wszystkie źródła z XV w. zostały dotąd rozpoznane. Pewien porządek w tym zakresie przynosi dopiero list lenny, wystawiony w Stargardzie przez księcia Bogusława X w 1477 r. na zasadzie wspólnej ręki, dla:

- Hansa i Ottona ze Stargardu;
- Joachima, Wilhelma, Laferentza (tj. Lorenza/Wawrzyńca), Lüdekina, Burcharda, Tammona (Damiana) i Jakuba z Lubiatawa;
- Clausa, Hansa i Hansa z Pomietowa;
- Baltesa (Baltena/Baltazara) z Pyrzyc, zatem wyżej wspomnianego;
- Clausa z braćmi na Starych Brynkach gryfińskich (*Brünken*) i *Grotenhagen* (prawdopodobnie to Grossenhagen/Tarnowo gołeniowskie?) z ich lennami: w całym Lubiatawie i Ryszewku, na części Żukowa, Płońska, Nieborowa, Żalęcina (tu jako lennicy joannitów), Kurcewa, Zaborska, Pomietowa, Ukiernicy, Starych Brynek (?), *Grotenhagen* (?)¹⁰³.

Wymieniono chyba wszystkich męskich przedstawicieli rodu bez względu na ich wiek. Nie sposób zgłębić pokrewieństwa pomiędzy nimi. Były to grupy braci i kuzynów. Ci z Lubiatawa mieli być synami anonimowego Schöninga z 1440 r. i przedstawicielki rodu von Normann z Rugii¹⁰⁴, ale pewnym jest – o czym niżej – że tak jak Tammo byli synami Burcharda (I)¹⁰⁵.

W Pomietowie (gm. Dolice) jeszcze w 1490 r. główną rodziną byli Brökerowie, w 1491 r. patronem parafii rodzina drobnorycerska Luchte. Wejście na wieki w posiadanie tam majątku nastąpiło drogą skoligacenia się z powyższymi. Hans/Jan (I) von Schöning na Pomietowie (1477) ożeniony z Anną von Strauss miał być twórcą późniejszej wielkiej linii na Dąbroszynie (niem. *Tamsel*, obecnie w gm. Witnica). W 1484 r. był wójtem lęborskim i to w takim razie Hans, 6 grudnia 1488 r. świadek rycerza von Grapowa z Pstrowic przy sprzedaży joannitom ze Swobnicy dobra w Parnicy (gm. Banie)¹⁰⁶.

¹⁰¹ Schöning 1830, 36.

¹⁰² APS ZSI 24, nr 227.

¹⁰³ Berghaus 1868a, 789. Istniało Großenhagen, obecnie Tarnowo w gm. Maszewo, ale tam w 1523 r. lenno Petersdorfów, podobnie w 1689 r. i 1702 r., ale wtedy i innych, a żadnego śladu Schöningów; Brünken to obecnie Stare Brynki w gm. Gryfino, ale czy tam stwierdzona jest własność rodu? Dopóki nie powstanie słownik historyczny dla Pomorza Zachodniego w średniowieczu, będziemy nadal zmagać się z takimi zagadkami.

¹⁰⁴ Schöning 1830, 88.

¹⁰⁵ Pawlik 2019, 438n., nr 59.

¹⁰⁶ Bagmihl 1843, 136: 1484 r.; APS ZSI 22, nr 148: 1488 r.; Schöning 1830, 105.

Jego synami może (ciągle konieczne to zastrzeżenie, bo od końca XV w. przedstawiciele rodu są poukładani w linie za wcześniejszą literaturą z XVIII w. w monografii Schönin-
gów, przy czym nie dowiemy się na jakiej podstawie) byli to bracia Lüdecke: Ernest
na Żukowie pyrzyckim i Tucznie strzeleckim, ożeniony z Anną von Wrech z Gralewa,
oraz być może bezpotomny *Gürge*/Jerzy I (1520 r., 1524 r., 1536 r.) na Pomietowie¹⁰⁷.
Lüdecke Ernest miał synów: Hansa II na Tucznie, Pomietowie i Żukowie, żonatego
z Elżbietą von Strauss, córką Jerzego z Czernikowa i Barbary von Rohwedel (1539 r.)
oraz Mikołaja i Marka na Pomietowie (1561 r., 1582 r.)¹⁰⁸. Ich potomkowie tworzą linie:

1. po Hansie II (pradziadzie feldmarszałka Hansa Adama II), syn Ernest Młodszy na
Pomietowie, Żukowie pyrzyckim (1582 r., 1608 r., 1613 r.) nabył Brzozę koło Strze-
lec i poślubił Ewę, córkę Joachima von Rüllicke na Gralewie i Katarzyny von Lüderitz
z Janczewa (koło Gorzowa). Był przodkiem trwającej do dziś linii na Dąbroszynie;
2. po Mikołaju na Pomietowie i Żukowie, wymarłą w XVII w.

Lepiej znany jest Lüdecke (IX) z Lubiatawa, brat najbardziej znanego prałata Tam-
mona (niżej). Ożeniony z nieznaną z imienia szlachcianką z domu von Küssow z Ko-
szewka nad Miedwiem, jako dziedzicznie osiadły (*Erbgesesser*) z Lubiatawa 10 paź-
dziernika 1488 r. sprzedał kapitule kościoła św. Ottona w Szczecinie dochód z trzech
gospodarstw chłopskich w Ryszewku, czego świadkiem był Joachim z Lubiatawa¹⁰⁹.
Ludeke z Lubiatawa posiadał w 1491 r. lenno w Ryszewku trzymane od cystersów ko-
łackich, 6 stycznia 1493 r. w Kołbaczu w obecności książęcych radców brał je od opata
Jana, ale 28 sierpnia 1494 r. w obecności wielu pomorskich dostojników, a więc wyjąt-
kowo uroczyście, odrzucając roszczenia opata stwierdził pisemnie, że po śmierci Eryka
von Lippe brał w lenno Ryszewko do wspólnej ręki wraz z braćmi Joachimem, Tammo,
Burchardem i kuzynami Jakubem i Joachimem, tak jak mieli je przodkowie od książąt
Joachima (1435–1451) i Ottona III (1451–1464) i on sam brał je od księcia Bogusława
X w Darłowie, przy czym wcześniej otrzymał je od opata Jana¹¹⁰. Tego też roku był len-
nikiem joannitów w Żalęcinie, Moskorzynie (gm. Dolice), Kłębach (gm. Warnice)¹¹¹.
W 1489 r. kapituła kamińska wystawiała też bliżej nieznanemu Antoniemu von Schö-
ning list lenny na łany w Letninie¹¹².

Tenże (Jo)achim na Lubiatawie (1477 r., 1488 r.) reprezentował ród na zjeździe
stanowym w Wologoszczy w 1489 r., podobnie jak Tammo (II), pozostawał w skła-
dzie sądu lennego w postępowaniu przeciwko zbuntowanym Maltzanom (25 czerw-
ca 1490 r.), był świadkiem 7 kwietnia 1491 r. czynności Clausa Glutzeke, drobnego
szlachcica na Klukach koło Przelewic¹¹³. Burchard 10 maja 1490 r. prezentował brata
Tammona (II) na ufundowany przez rodzinę ołtarz i wikariat św. Barbary w kościele

¹⁰⁷ Schönig 1830, 105–106.

¹⁰⁸ CDB XXIV, 199: 1472 r.; Wesche 1936, 23; Schönig 1830, 49, 89, 105 n.

¹⁰⁹ APS ZSI 24, nr 255.

¹¹⁰ UBB II, 370, nr 437; APS ZSI 22, nr 153: 1493 r.; Schönig 1830, 36, 89; Schönig 1848, 46; UBO II, nr 290; Kratz 1862, 136, nr 260; Berghaus 1868a, 715; Hoogeweg 1924, 296.

¹¹¹ Schönig 1830, 88; Berghaus 1868a, 746.

¹¹² Tylko H. Berghaus 1868a, 790. Nie potwierdzają tego zachowane rejestry dokumentów kapituły.

¹¹³ APS ZSI 24, nr 110.

św. Maurycego w Pyrzycach¹¹⁴. Dwóch Schöningów odnotowano w przeglądzie rycerstwa pomorskiego w dniach 14–16 listopada 1485 r. Schöningowie z Lubiatowa, w tym Tammo (II), uczestniczyli w 1486 r. z rotą wśród rycerstwa w orszaku Bogusława X w jego wojennej wyprawie do księstwa brunszwickiego¹¹⁵. Ludeke (IX) prezentował duchownego na parafię w Żalęcinie z filiami w Kłębach i Moskorzynie, którą 1 lutego 1491 r. otrzymał Mikołaj Frederici. Podczas wielkiego zjazdu stanów krajowych w Pyrzycach 26 marca 1493 r. akt o prawach do sukcesji pomorskiej domu brandenburskiego Hohenzollernów podpisali (Jo)Achim i ciągle ten sam Ludeke (IX) z Lubiatowa. Oni też 25 lutego świadczyli w Pęzinie koło Stargardu przy czynności Henryka von Borcke¹¹⁶, a Ludeke w 1494 r. otrzymał od baliwa joannitów Jerzego von Schlabrendorffa w lenno 5 łanów w Żalęcinie, gdzie dwór posiadał zresztą Hans Schöning i Ludekinowi czynsz płacił, oraz dochody w Rynicy (Roderbeck) koło Chojny. Trzymający w 1500 r. wspólnie lenno w Ryszewku i zadłużający się u Krzysztofa von Brederlowa z Gardźca nad Płonią, bracia Joachim i Lüdicke 31 grudnia tego roku podpisali akt stanów pomorskich prolongujący akt pyrzycki z 1493 r. zobowiązujący stany pomorskie do uznania elektora Joachima jako sukcesora na wypadek wymarcia dynastii Gryfitów¹¹⁷.

Tammo (Damian) II, syn Burcharda (I) na Lubiatowie, znany z lat 1475–1499, doszedł do wysokich godności świeckich i kościelnych. Jako radca, notariusz publiczny, sekretarz ksiązęcy Bogusława X (już 23 stycznia 1475 r.), ale radca i kanclerz¹¹⁸ Księstwa Pomorskiego (25 listopada 1476 – 13 grudnia 1485) w ścisłym otoczeniu Bogusława, został poświadczony w licznych dokumentach wystawianych w ksiązęcej kancelarii do 31 października 1490 r. (już 25 stycznia 1491 r. miał w kancelarii następcę)¹¹⁹ z prebendą kanoniczą w kolegiacie św. Ottona w Szczecinie: 9 marca 1476 r., 23 stycznia 1477 r., 30 października 1487 r., 18 maja 1496 r. i 5 lutego 1500 r.¹²⁰ Landwójt lęborski i tamże sędzia regionalny od 29 września 1479 r. do 30 października 1487 r. Dochody z Lęborka po sporze z Bogusławem X przyznano w 1485 r. księżnej Zofii (zm. 1497). Wójtem tamże w 1486 r. był Lorko/Wawrzyniec Krokowski (von Krokow), który w 1492 r. w tym charakterze wystąpił w otoczeniu Bogusława. Tammo jako kanonik kamieński, nadal wójt Lęborka i dziedzic z Lubiatowa, był 30 października 1487 r. z braćmi Burchardem, Jakubem i Jochimem, po ich kuzynach Baltenie i Hansie, odbiorcą w Chojnie nadania przez wicedominusa kapituły kamieńskiej Mikołaja Bruckmanna lenna w Letninie w postaci 4 łanów (plebańskich) z zagrodą zagrodniczą, połową młyna (obecnie Młyna Dolnego). Cała kapituła zatwierdziła ten akt 24 sierpnia 1489 r.¹²¹ W tym charakterze od 16 do 18

¹¹⁴ Klempin 1859, 46, nr 367.

¹¹⁵ UBBehr IV, nr 568; Klempin 1859, 483.

¹¹⁶ Klempin 1859, 35, nr 266: 1491 r., 156; APS ZSI 22, nr 163.

¹¹⁷ Schöning 1830, 88; Klempin 1859, 35, nr 266: 1491 r.; Berghaus 1868a, 746: 1494 r.; CDB B VI, 165–170: 1500 r.

¹¹⁸ Berghaus 1868a, 790. Starannie dane biograficzne zebrał ostatnio R. Pawlik (2019, 438 n., biogram 59). Kanclerzem ksiązęcym jeszcze 1 II 1476 r. był Werner Samer, kanonik w kapitule kościoła św. Ottona w Szczecinie (RG, nr 10237).

¹¹⁹ UBO II, nr 1489; Kratz 1862, nr 118, 121, 123 i 131–132, 144 i dalsze liczne źródła zob. Pawlik 2019, 438 n. Tammo jako sekretarz (*Scruier ale i Kanzler*) Bogusława X występuje w przywileju dla Darłowa (22 V 1476 r.; 26 IV i 3 V 1480 r. wśród poręczających, po rycerzach, przy nadaniu przez Bogusława X miasta Penkun swemu innemu faworytowi, Wernerowi von Schulenburg i przy tegoż holdzie lennym, CDB XIII, 398–399).

¹²⁰ APS ZSI 6, nr 845 i 983; APS ZSI 24, nr 280.

¹²¹ APS ZSI 24, nr 245; APS ZSI 6, nr 845, 893; UBO II, nr 1524; Kratz 1862, nr 136; Pawlik 2019, 438 za spuścizną M. Weh-

maja 1496 r. dofinansował godzinki maryjne ze swoich dochodów, tj. z tych 4 łanów (plebańskich) w Letninie¹²². Otrzymał 4 sierpnia 1490 r. wyższe święcenia kapłańskie wraz z prowizją na kanonikat i IX prebendę większą w Kamieniu i innych 11 wakujących po śmierci jej poprzedniego właściciela – archidiacona uznamskiego Henninga Dabermanna wraz z tym jego stanowiskiem¹²³. Z niektórych wnet zrezygnował: np. 30 grudnia 1490 r. potwierdzono, że zrezygnował na rzecz scholastyka kamieńskiego Jakoba von Borcke z beneficjum w postaci wikarii w kościele parafialnym w Dobrej Nowogardzkiej, przed 12 lipca 1491 r. zrezygnował z wikarii w Maszewie; przed 12 lipca 1492 r. zrezygnował na rzecz Paula von Cotzke z kaplicy św. Jerzego w Pyrzycach należącej do tamtejszych augustianek, z wikarii w kościele NMP w Stargardzie; z wikarii św. Anny w kościele parafialnym św. Piotra w Wologoszczy, z wikarii św. Jana Chrzciciela w kościele parafialnym w Treptow (a. d. Tolensee), z wikarii św. Anny w kościele parafialnym św. Mikołaja w Wolinie, w kościele NMP w Szczecinie i w Barnimiu¹²⁴. Z okazji wesela księcia Bogusława X z Anną Jagiellonką 1 lutego 1491 r. dał do dyspozycji biesiadników swój dom w Szczecinie. Posiadał stallę w północnej części chóru kościoła katedralnego w Kamieniu. Urząd archidiacona dymińskiego (25 czerwca 1490 r. w składzie sądu lennego w postępowaniu przeciw zbuntowanym Maltzanom, 14 marca 1496 r.) i połączone z nim beneficja i prebendę większą kanoniczną zachował do śmierci, która nastąpiła na przełomie 1499 i 1500 r. Po raz ostatni został poświadczony w protokole kapitulnym z 26 czerwca 1499 r., a już w nocy w metryce kapitulnej z 26 czerwca 1500 r., odnotowano, że kolegium nadało jego urząd wraz z kanonikatem i prebendą Paulowi von Kotzke. Kanonikat większy zachował do śmierci, gdyż wakujący po jego śmierci, z prezenty księcia Bogusława X, objął 27 czerwca 1500 r. jego naturalny syn *Christopher de Pomernia*¹²⁵. W Lubiatowie miał Tammo letnią posiadłość zwykle zarządzaną przez starszego brata, Ludekina. Testamentem z 6 maja 1496 r. swe dochody z 4 łanów i młyna Górnego w Letninie przekazał kapitule kamieńskiej. Znalazły się legaty dla jego siostry Anny, mniszki w Pyrzycach i innej Anny, córki Jana z Schöningów (zapewne z Żałęcina)¹²⁶.

Reimer w 1490 r. objął dobra w części Moskorzyna (gm. Dolice) poślubiając wdowę z rodziny von Rambow. Wystąpił w Szczecinie przy sprzedaży kościołowi św. Ottona dochodu w Sądowie (gm. Dolice) (1497 r.)¹²⁷.

7 marca 1499 r. w Chojnie hołdował nowemu elektorowi brandenburskiemu Piotr, potem jeszcze wymieniono Clausa, (Jo)Achima z Lubiechowa Górnego, po czym dodano zdanie, że Schöningowie z Lubiatowa mają z nimi owe lenna do wspólnej ręki (*Schenigen zu Luptow hat die gesamtenhant*)¹²⁸. Dopiero teraz dowiadujemy się o wspólnocie majątkowej śledzonych tu rodów: pomorskiego i nowomarchijskiego, co by po-

rmanna. Nieporozumieniem jest widzenie w jednym z Schöningów w 1487 r. jakiegoś Jarla, to znów w 1489 – Antoniego, a Bruckamana zwanego wikarym Vortmannem (Bagmihl 1843, 136).

¹²² Pawlik 2019, biogram nr 59, 439; także APS ZSI 6, nr 845, 868, 981 i 983; Schöning 1848, 43; Berghaus 1868a, 790.

¹²³ APS ZSI 6, nr 892 wraz z przyp. 806; Pawlik 2019, 438–439, nr 59.

¹²⁴ Klemplin 1895, 63, nr 526–527; Heyden 1965, 61; Pawlik 2019, 439, nr 59.

¹²⁵ UBZ nr 104: 1496 r.; Kratz, 1862, nr 218: 1490 r.; Pawlik 2019, 440, nr 59.

¹²⁶ Schöning 1830, 48; Berghaus 1868a, 790.

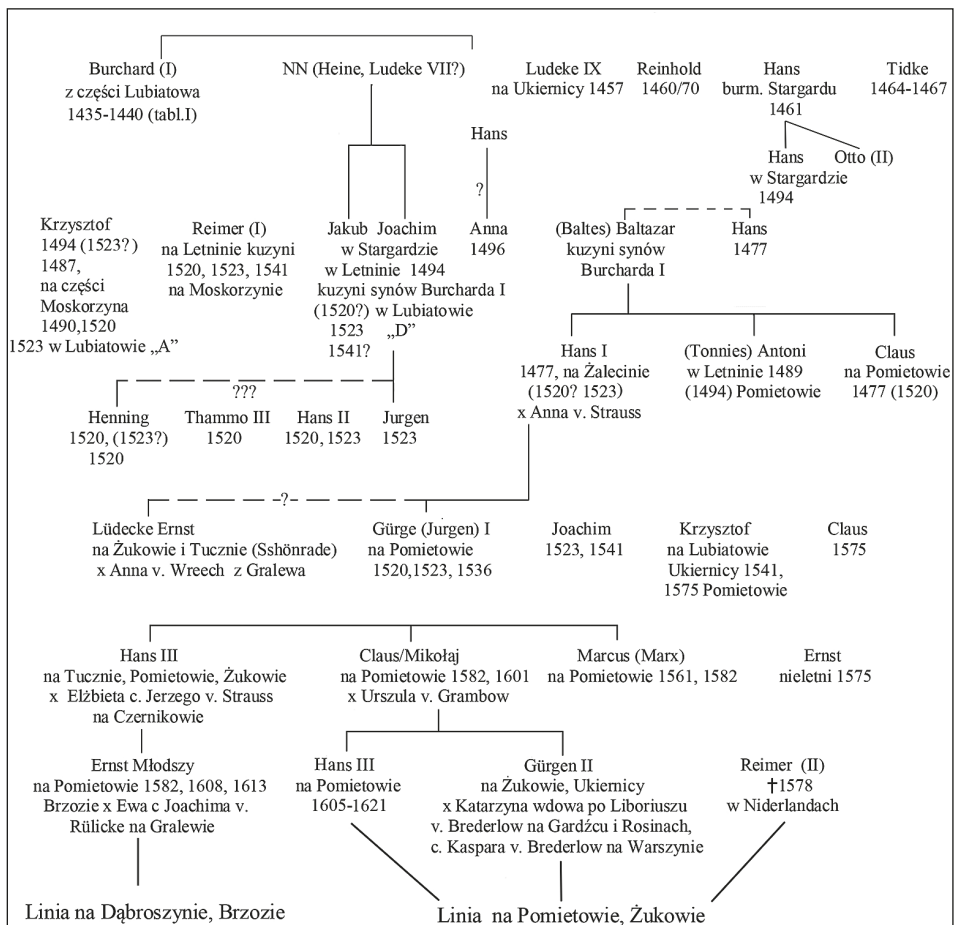
¹²⁷ APS ZSI 24, nr 117: 1497 r.; Schöning 1830, 12, 37; Berghaus 1868a, 727.

¹²⁸ CDB C II, 439.

stulowało równoległe przebadanie rodów, czego tu nie zrobiono. Jakuba von Schöning z Lubiatawa, obecnego przy czynności prawnej 8 listopada 1510 r. wypadnie zidentyfikować z powyższym synem Burcharda i przyjmując, że w 1477 r. był w młodym wieku. List lenny księcia Bogusława X w 1520 r. został wystawiony dla Henninga, Reimera, Jakuba, Clausa, Joachima, Thammo [III], Jurgena, Hansa, Krzysztofa i jeszcze jednego Jürgena, kuzynów i braci, po przodkach na Lubiatawie, Żukowie, Moskorzynie, Ukiernicy i Pomietowie, na Żalęcinie, Płońsku (*Plöntzke*) z młynem, Kłębach (*Klempine*), Zaborsku (*Sabtzke*), Kurcewie, Ryszewie, Nieborowie, Brynkach (koło Gryfina?!) wraz z pobieraniem bedy w Dębicy¹²⁹.

Wśród lenników elektora Joachima I z 1513 r. wymieniono braci Piotra (widocznie tego z 1499 r.) i Hansa, synów zmarłego Clausa. Ponieważ Hans był nieletni, na czas

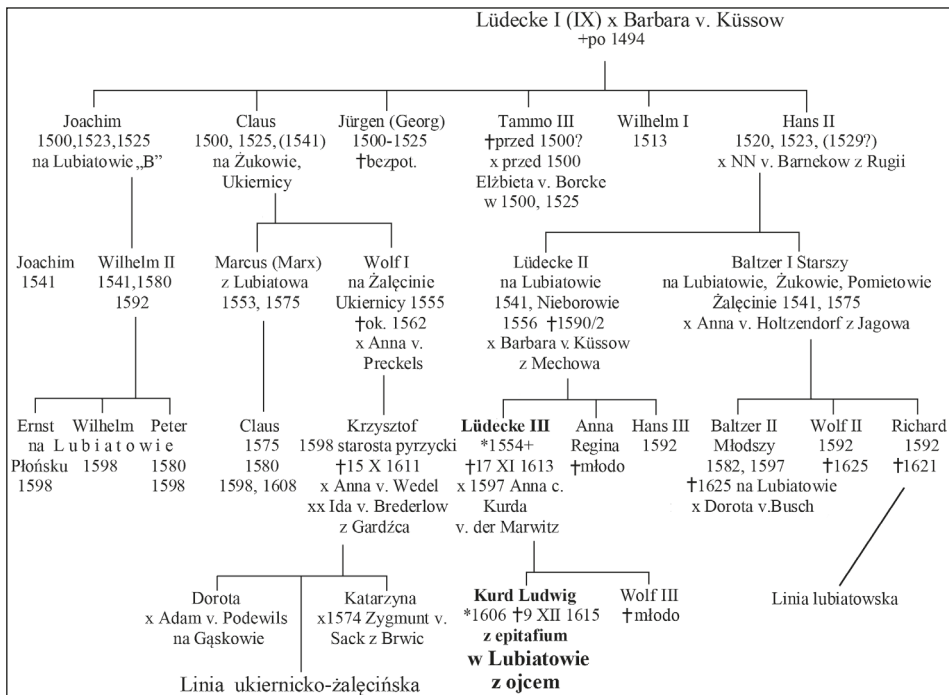

Tab. 3. Schöningowie. Linia na Pomietowie, Płońsku, Żukowie, Tucznie, Żalęcinie, Letninie w XV i na początku XVII w. Oprac. E. Rymar

¹²⁹ APS ZSI 22, nr 166: 1510 r.; Bagmihl 1843, 136; Berghaus 1868a, 715.

dojścia do pełnoletniości lennem zarządzać i obowiązki mieli spełniać jego (ich) kuzyni do wspólnej ręki: bracia Claus, (Jo)Achim, Wilhelm, Thammo, Jorge. Ponieważ Claus był chory, a Jorg pozostawał poza krajem, te obowiązki wobec państwa spełniać mieli trzej pozostali. W 1523 r. Hans po śmierci braci otrzymał list lenny po ojcu i bracie (braciach?)¹³⁰. Powstaje wtedy pewien problem z Tammonem, którego może wypadnie identyfikować z wymienionym w 1520 r. Tammonem III.

W pomorskiej matrykule wojskowej z 1523 r. znów mamy przegląd pomorskich lenników: Reimer z Rambowami z Moskorzyna ma wystawiać konnego, Hans i Krzysztof (z Lubiatawa „A”) ośmiu, Joachim von Schöning z kuzynami z Lubiatawa („B”) ma wystawiać czterech jezdnych, dzieci Joachima z Jakubem i Joachimem tyleż (z Lubiatawa „D”), Henning z Lipian w Nowej Marchii jednego. Henning z Lipian urodzony około 1450 r., bo w 1510 r. jako 60-letni burmistrz i sędzia w Lipianach wydawał córkę Urszulę za Joachima von Blankensee z Ziemomyśla, objęty w 1523 r. obowiązkiem z tytułu lenn na pograniczu, już w Księstwie Pomorskim. Z powyższych Hans, widocznie lider rodu, wśród przedstawicieli rodów rycerskich Księstwa złożył w 1529 r. podpis na układzie w Grimnitz w sprawie sukcesji brandenburskich Hohenzollernów na wypadek wymarcia pomorskich Gryfitów¹³¹. Reimer to widocznie ciągle ten sam (z 1490 r.), Krzysztof podobnie, ale Hans może być Hansem II, synem Lüdeckina I z Lubiatawa. Pierwszy Joachim to zapewne jeden z tych Joachimów z 1494 r. Dzieci widocznie już

Tab. 4. Schöningowie. Linia lubiatowsko-ukiernicka w XV i na początku XVII w. Oprac. E. Rymar

¹³⁰ CDB C II, 480, 503.

¹³¹ APS ZSI 22 nr 166; Klempin, Kratz 1863, 178 n.

zmarłego Joachima, syna Burcharda i jego brat Jakub. I tak pozostaje nam jeszcze jeden Joachim i Thammo (widocznie ciągle ten Tammo III).

Od tej mniej więcej pory mamy do dyspozycji tyle źródeł, że prawie bezbłędnie można wieść linie rodowe bez znaków zapytania, które powyżej ustawicznie stawiano. Zwięzłe podsumowanie przeglądu stanowią załączone tablice genealogiczne (tab. 3 i 4) wychodzące poza prezentowany przegląd, wymagające uzupełnień w przyszłości.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Zbiór starych inwentarzy (ZSI)

- 6 Regesten zu den Urkunden des Bistums Kammin, von H. Hoogeweg (hrsg.). Bd. I–III.
- 22 Regesten zu den Urkunden betr. die Ritterorden in Pommern.
- 24 Regesten zu den vom Marienstift zu Stettin deponierten Urkunden.
- 50 Regesten zu den Urkunden der Augustinerinnen Pyritz.
- 1130 Regesten zu den Urkunden des Klosters Kolbatz.

Centralna Biblioteka Wojskowa w Warszawie (CBW)

Dreger – Dreger F. (hrsg.). *Codex Pomeraniae vicinarumque terrarum diplomaticus VIII–XII*.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

CDB – A. F. Riedel (wyd.). 1838–1869. *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg*. Berlin: cz. I [A], t. 1–41 (cytowano: litera A, tom, strona); cz. II [B], t. 1–4 (cytowano: litera B, tom, strona); cz. III [C], t. 1–3 (cytowano: litera C, tom, strona); cz. IV [D], t. 1 (cytowano litera D, strona); supplement [SB] (cytowano: SB).

CDQ – Erath A.U. (wyd.). 1764. *Codex diplomaticus Quedlinburgensis* 1. Frankfurt a. M.

Gollmert L. 1862. *Das Neumärkische Landbuch Markgraf Ludwigs des Älteren aus dem J. 1337*. Frankfurt a. O.

Klempin R. 1859. *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*. Berlin.

Kratz G. 1862. *Geschichte der Geschlechts von Kleist, 1: Urkundenbuch*. Berlin.

PUB – Klempin R., Conrad K. [i inni] (wyd.). 1868–1990. *Pommersches Urkundenbuch I–XI*. Stettin–Köln–Wien.

RMB – Krabbo H., Winter G. (oprac.). 1910–1933. *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause*. Leipzig–Berlin.

Regesty – Gaziński R., Grzelak J., Podrański J. (oprac. i tłum.). 1993. *Regesty dokumentów miasta Szczecina z lat 1243–1856*. Szczecin.

- RG – Schwarz U., Trede J., Brüdermann S., Bardelle T., Rahn K., Höing H., Reimann M. (oprac.). 2018. *Repertorium Germanicum, t. X: Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Sixtus' IV. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1471–1484*. Tübingen.
- RHD – Joachim E. (oprac.), Hubatsch W. (red.). 1948. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*. Göttingen.
- RHM – Kletke K. (wyd.). 1867–1869. *Regesta Historiae Neomarchicae 1–3. Märkische Forschungen 10–12*.
- UBB – Sello G. v. (red.). 1896–1912. *Geschichtsquellen des burg – und schloßgesessenen Geschlechts von Borcke. I–IV*. Berlin.
- UBBehr Lisch F.G. v. (red.). 1861–1986. *Urkundenbuch und Forschungen zur Geschichte des Geschlechtes von Behr I–VI*. Schwerin–Berlin.
- UBO – Grotefend O. 1914–1923. *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch I–II*. Stettin.
- UBW – Wedel H. F. v. (red.). 1885–1891. *Urkundenbuch zur Geschichte des schlossgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel I–IV*. Leipzig.
- UBZ – Stojentin M. v. 1900. *Geschichte des Geschlechts von Zitzewitz, Bd I: Urkundenbuch*. Stettin.
- Schmidt K. G. 1894. *Urkundenbuch der Hochstifts Halberstadt und seiner Bischöfe, II: 1236–1303*. Leipzig.

LITERATURA

- Bagmihl J.T. 1843. *Pommersches Wappenbuch 1*. Stettin.
- Berghaus H. 1868a. *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen 2 (3)*. Anklam.
- Berghaus H. 1868b. *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen 2 (4)*. Anklam.
- Boehmer F. 1902. Mittheilungen aus dem Archive der Stadt Stargard. *Monatsblätter 1902 (12)*, 177–180.
- Die Heimat. Beilage zum Landsberger General Anzeiger 1940*, 13.
- Dorka G. 1939. *Urgeschichte des Weizackers-Kreises Pyritz*. Stettin.
- Eckert R. 1890a. *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis 1*. Landsberg.
- Eckert R. 1890b. *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis 2*. Landsberg.
- Gahlbeck Ch. 2002. *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*. Berlin.
- Gahlbeck Ch. 2015. *Zur Herkunft und Zusammensetzung des neumärkischen Adels bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*. W: K. v. Neitmann (red.), *Landesherr, Adel und Städte in der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Neumark*. Berlin, 115–182.
- Guzikowski K. 2013. *Obce rycerstwo na Pomorzu Zachodnim do początku XIV wieku*. Szczecin.
- Guzikowski K. 2016. *Kariera imigranckiej rodziny rycerskiej Schöningów u boku księcia szczecińskiego Ottona I (1295–1344)*. *Rocznik Chojeński 8*, 93–107.

- Haake P. 1910. Generalfeldmarschall Hans Adam von Schöning. W: M. Lenz (red.), *Studien und Versuche zur neueren Geschichte*. Berlin, 89–206.
- Hänseler A. 1928. Die Familie v. Schöning im Landsberger Kreise. *Die Heimat. Beilage zum Landsberger General Anzeiger* 1928 (9).
- Heyden H. 1965. *Pommersche Geistliche vom Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert*. Köln–Graz.
- Hoogeweg H. 1924. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern 1*. Stettin.
- Hoogeweg H. 1925. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern 2*. Stettin.
- Klempin R., Kratz G. 1863. *Matrikeln und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft vom XIV. bis in das XIX. Jahrhundert*. Berlin.
- Klöden K.F. 1845. *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1335–1356 1*. Berlin.
- Ledebur L. v. 1855. *Adelslexicon der Preuss. Monarchie 2*. Berlin.
- Marciniak R. 1970. *Dobra kapituła kamińskiej do połowy XV wieku. Studium z dziejów społecznych gospodarstwa feudalnego*. Szczecin.
- Meuß J. 1935. Die Familie von Schöning auf Tamsel und die Dörfer Jahnsfelde, Gralow, Morr. *Die Heimat. Beilage zum Landsberger General Anzeiger* 1935 (4), 6.
- Niessen P. 1905. *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedlung. Landsberg*.
- Pawlik R. 2019. *Kapituła katedralna w Kamieniu Pomorskim na przełomie epok (1498–1549)*. Warszawa–Szczecin.
- Piskorski J. 1985. Błyskotliwa kariera rodziny Wobberminów: z dziejów patrycjatu gryfińskiego i szczecińskiego w XIV–XVI wieku. *Przegląd Historyczny* 76 (3), 439–456.
- Popielas-Szultka B. 1985. Gospodarstwa własne cystersów kołbackich od fundacji klasztoru do jego sekularyzacji. *Słupskie Prace Humanistyczne* 6a, 3–36.
- Rehmann M. 1921. Feldmarschall Schöning. *Die Heimat. Beilage zum Landsberger General Anzeiger* 24 IX 1921.
- Rymar E. 1999. Gdzie jest 65% klejnotu z Lubiatowa? *Gazeta Ziemi Pyrzyckiej* 1999 (12, 18), bs.
- Rymar E. 2001. Rycerstwo Nowej Marchii w czasach margrabiego Jana kostrzyńskiego. *Rocznik Lubuski* 27 (1), 13–55.
- Rymar E. 2006a. Schöningowie. *Gazeta Ziemi Pyrzyckiej* 2006, (1) nr 9, 4.
- Rymar E. 2006b. Schöningowie. *Gazeta Ziemi Pyrzyckiej* 2006 (2) nr 10, 4.
- Rymar E. 2006c. Schöningowie. *Gazeta Ziemi Pyrzyckiej* 2006 (3) nr 11, 4.
- Rymar E. 2015. Dalsze rody rycerskie Ziemi Chojeńskiej i Mieszkowickiej w średniowieczu. *Rocznik Chojeński* 7, 99–103.
- Rymar E. 2018. *Ród rycerski von Küssow na Pomorzu od XIV do XIX wieku*. Stargardia 12, 13–37.

- Sauer E. 1939. *Der Adel während der Besiedlung Ostpommerns (der Länder Kolberg, Belgard, Schlawe, Stolp) 1250–1350*. Stettin.
- Schöning H. i K. v. 1830. *Geschichtliche Nachrichten von dem Geschlechte von Schöning und dessen Gütern*. Berlin 1830.
- Schöning H. i K. v. 1848. *Geschichtliche Nachrichten von dem Geschlechte von Schöning und dessen Gütern 2*. Berlin.
- Schöning-Lübtow H. v. 1891. *Nachträge zur Geschichte des Geschlechtes von Schöning und dessen Gütern*. Merseburg.
- Steinbrück J.J. 1796. *Geschichte der Klöster in Pommern Und den angränzenden Provinzen*. Stettin.
- Streng F. 1980. Umgebung und Herkunft der Knappen de Borneke, de Velthane und de Locstede, Partner im Vergleich um die Fischereirechte am Woltiner See im Jahre 1302. *Baltische Studien NF 66*, 7–36.
- Wesche U. 1936. *Zur Geschichte des Amtsbezirks Wrechow, umfassend die Dörfer Wrechow, Zachow und Altenkirchen im Kreise Königsberg–Neumark*. Merseburg.

Summary

The Schönings – a knightly family from the region of Pyrzyce and Lipiany from the 13th to the beginning of the 16th century

House von Schöning was the most noble house of the region of Pyrzyce and southern parts of Stargard region; in modern times the districts of Pyrzyce, Stargard, Chojna, Strzelce and Gorzów in the New March. They were settlers who came from Germany during the great colonization movement that started in the Duchy of Griffins after 1231 thanks to a Szczecin duke Barnim I. The origins of House von Schönin needs to be sought in the Duchy of Brunswick (Diocese Halberstadt, Palatinate of Saxony). The article also discusses the history of the family and its genealogy from the 13th until the 16th century.